

סוכות

"מפתחות" - לתרבות ישראל

מפתח לחג

אסופת מקורות, קטעי העשרה והצעות לפעילות

חברת ניסויית תשס"ה

התמונות בכריכה:

תמונה עליונה בכריכה קדמית -
'קציר בפרובאנס', מאת ואן גוך.

תמונה עליונה בכריכה אחורית -
סעודה משפחתית בסוכה, אמשטרדם, הולנד המאה ה-17.
תחריט מאת בראנר פיקארט (1673-1733).
© בית התפוצות, ארכיון התצלומים, תל אביב.

ניהול וייעוץ חינוכי: הדר סופר כתיבה: אילנית מוסי צוות היגוי: הרב יוחנן פריד, יהודית זמיר, שרה שי
עיצוב: תמר אלמוג עיצוב העטיפה והדפסה: מוקי הפקות

מורות ומורים יקרים

צריך כל אחד שיהיו לו בכיסיו שני פתקים
ויוכל להשתמש בהם לפי הצורך
בכיס האחד צריך שיהיה כתוב:
"בשבילי נברא העולם"
ובכיס השני: "אנכי עפר ואפר"

[רבי שמחה בונם לתלמידיו. מאוצר החסידות]

באמרה זו יש משום חשיפת עיקר גדול בהשקפת עולמה של היהדות. עיקר זה ניתן לנסח בתור **טיפוח שיווי משקל נפשי** ביחס לכל מאורעות החיים גם יחד.

חיי האנוש עלי אדמות ספוגים ניגודים בולטים; כשם שבטבע קיימים אור וצל, זריחה ושקיעה, פריחת אביב וכמישת הסתיו, כך גם בחיי האדם עלי אדמות; לידה ומיתה, עלומים וזקנה, בריאות ומחלה, הנאה וסבל ועוד כהנה חילופי מצבים.

גם חג הסוכות עתיר בניגודים.

שתי מערכות של מועדים עיקריים יש לנו במהלך השנה. האחת - ימים נוראים, 'מועדי תשרי', והשנית - שלוש הרגלים. **סוכות - מועד כפול הוא** מבחינה זו, ומשתייך הן למערכת הימים הנוראים והן למערכת הרגלים.

בחג הסוכות, המכונה גם "זמן שמחתנו", אשר בו כל אחד מצווה "ושמחת בחגך", ובו מציינים את שמחת בית השואבה, שמחת האסיף, שמחת התורה, שמחת שלושת הרגלים - בחג זה ממש, נידונים אנו על המים, כלומר על הגשמים. זהו יום גורלי מאוד מהבחינה החקלאית: האם תבכרך השנה בגשמים אם לאו? זהו יום החותם תקופה של "ימים נוראים" אשר בו אף מברכים איש את רעהו בברכת "גמר חתימה טובה". נדמה כי שמחת החג נמהלת בחרדת הימים הנוראים, ימי הדין והכפרה. מצד אחד תחושה כי "בשבילי נברא העולם", על כל ההצלחה החקלאית, מצד שני "אנוכי עפר ואפר" למול איתני הטבע והתלות שלנו בגשם.

זהו הקו השזור בחוברת "מפתח לחג - סוכות".

בחוברת שלפניכם מגוון של מקורות והפעלות. חלק מהחומרים מיועדים להעשרה וחלק אחר מעובד לתלמידים. הושם דגש על חיבור לרבדים רלוונטיים ואקטואליים תוך עיסוק בערכים כגון: השמחה, הכרת הטוב, זיכרון לאומי, השוויון, האחדות, השלום, היחס לחלש ועוד.

בימים אלה של קשיי התנתקות, ניגודים וערעור שיווי המשקל הפרטי והציבורי משני צידי המתרס החברתי -

ננסה לזכור כי כל קושי תכליתו להזניק את היחיד ואת הציבור כולו לנקודת פתיחה חדשה, השואבת את עוצמותיה מהאתגרים הקודמים שהוצבו לה וכך יוצאת לדרך חדשה הרצופה באתגרים גדולים יותר.

בתפילה לימים שמחים

הדר סופר

מנהלת

רקע למורה עמ' 5-6

מקורות "מדברים" - הצעה לפעילות בחדרי המורים

* טעמים למצוות הסוכה עמ' 8-15

* סוכות "זמן שמחתנו" עמ' 16-28

* "ובחג [הסוכות] נידובין על המים"; סוכות כיום דין עמ' 29-35

..... עמ' 7-35

טעמי הסוכה - הצעה לפעילות כיתתית עמ' 36-43

הכרת הטוב ; השיר "תודה" - הצעה לפעילות כיתתית ע' 44

"60 שניות על..." - מושגים הקשורים לסוכות עמ' 45-51

"חג הסוכות תעשה לך שבועת ימים באספך מגרנך ומיקבך";
 "ושמחת בחגך... והיית אך שמח" (ספר דברים, פרק ט"ז)

עברו "הימים הנוראים", ורק ארבעה ימים מפרידים בין יום הכיפורים לחג הסוכות, הוא "זמן שמחתנו". המעבר המהיר הזה הינו ברוח הכתוב בספר תהילים פרק צ"ז: "אור זרוע לצדיק, ולישרי לב - שמחה". לאחר שנתיישרו הלבבות ביום הכיפורים, באה השמחה וקורת הרוח של חג הסוכות.

ואכן מצוות השמחה, כהוראה לחג זה, מוזכרת שלוש פעמים:
 א. "ושמחתם לפני ה' אלוהיכם שבועת ימים" [ויקרא כ"ג];
 ב. "ושמחת בחגך..." [דברים, ט"ז];
 ג. "והיית אך שמח" [דברים, ט"ז].

ככל מקום במקורותינו, בו מדובר על חג סתם - בלא לציין את שמו - הכוונה היא לחג הסוכות. חג זה, הנקרא גם "חג האסיף" (באשר הוא חל בעונה החקלאית, בה נאספת התבואה מן השדות), נמשך שבועה ימים, המתחילים בט"ו בתשרי.

חג הסוכות, כמו חג הפסח, נמשך שבועה ימים. היום הראשון והיום האחרון, השביעי, הם ימי מועד [חג]. חמישה הימים שבין החג הראשון לחג האחרון נקראים **ימי חול המועד**, כי הם בחלקם חול ובחלקם מועד. הם חלק מן החג אם כי לא חלים עליהם איסורי עשיית מלאכה כמו בימי הראשון והאחרון של החג.

היום השמיני של סוכות איננו היום האחרון של סוכות כי אם חג בפני עצמו, הנקרא "שמיני עצרת".

בתום שבועת ימי חג הסוכות, כאילו פונה האל ומבקש מבניו: **עצרו**. הישארו עימי עוד יום. אל תמהרו לשוב לביתכם. מכאן מקור שמו של היום - "שמיני עצרת". העם שעלה לרגל החג לירושלים, נעצר בה יום נוסף, הוא היום השמיני. כפי שכתוב: "ביום השמיני עצרת תהיה לכם, כל מלאכת עבודה לא תעשו" [ספר במדבר, כ"ט 35]. בארץ ישראל חג שמיני עצרת הוא גם חג **שמחת תורה**. המיוחד בחג שמיני עצרת מבחינה דתית וחקלאית הוא תפילת הגשם, הנאמרת בו והמבטאת מאותו היום ולאורך כל עונת החורף, את צפיית ישראל לגשמי ברכה.
 חג הסוכות משופע במצוות רבות; הסוכה, נטילת האתרוג, הלולב, ההדס והערבה (ארבעת המינים), שלמי חגיגה ושלמי שמחה (אלו הנם קורבנות מיוחדים, שהקריבו עולי הרגל בבית המקדש בחג הסוכות).

למניין זה של המצוות יש להוסיף שני אירועים שנהגו בבית המקדש, וגם בימינו נהוג לצייןם: מצוות **"ניסוך המים"**, ובעקבותיה - **"שמחת בית השואבה"**. מנהג אחר בחג הסוכות הוא חביטת ערבות, ביום **"הושענא רבא"** - הוא היום השביעי של החג. ראו הרחבה בהמשך החוברת.

מדוע יושבים בסוכה?

מכל שלל המצוות הללו זכתה הישיבה בסוכה להטביע את חותמה על החג - והיא אף זו שהעניקה לו את שמו.

מה מצווה זו ומה טעמה?

משיבה על כך התורה בספר ויקרא, פרק כ"ג: **"בַּסֻּכּוֹת תֵּשְׁבוּ, שִׁבְעַת יָמִים; כָּל-הָאֲזָרָח, בְּיִשְׂרָאֵל, יֵשְׁבוּ, בַּסֻּכּוֹת. לְמַעַן, יִדְעוּ דִרְתֵיכֶם, כִּי בַּסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם"**.
 מה היו אותן סוכות, בהן ישבו אבותינו במצרים?

יש מחז"ל הגורסים, כי הכוונה לסוכות ממש - מבנים ארעיים, שבהם שוכנים נוודים במדבריות; אחרים גורסים כי הכוונה לענני הכבוד שהגנו על עם ישראל מכל עבר לכל אורך מסעיהם במדבר במשך ארבעים שנה; ויש המשלבים את שתי הגרסאות: בתחילה היו אלה, אכן סוכות ממש, ואחר כך - ענני כבוד.

מצוות הסוכה באה איפוא להיות זכר ליציאת מצרים, ולהכרת הביטחון של אבותינו בכוחו של האל להעבירם את המדבר ותלאותיו אל ארצם, להנחילה להם, להניבה ולהפרותה - לכן קיבל החג את שמו **"חג הסוכות"**, ממצווה זו דווקא.

אם באה מצוות הסוכה להזכיר את יציאת מצרים, מדוע לא נקבעה סמוך למאורע זה, החל, כידוע, בחודש ניסן?

מסבירים חכמים: אם היה נקבע בניסן, לא היה חידוש גדול ביציאה מן הבתים ובהליכה אל הסוכות; שכן בחודש ניסן, כשמתחיל האביב, רגילים אנשים לצאת מן הבית אל הטבע וסוכות הנופש, ולא היינו מודעים אז לעובדה, שהסוכה באה להנציח מעמד היסטורי. ההבלטה של הסמל היא דווקא בימי צינת החורף, כשהכול מסתגרים בבתיהם, ודווקא אז יוצא היהודי אל סוכת הארעי ושוהה בה שבוע ימים.

חג הסוכות חל בתקופת שפע וסיכום ההישגיות החומרית של עמל השנה כולה ("באספך מגרנך ומיקבך"). טבעי הוא, כי תחושה של גאווה והדגשת הבעלות על קניינים חומריים ממלאת את לבו של בעל השדה. קיים איפוא חשש, כי תחושות אלה יוליכוהו למחשבה כי "כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה" [דברים, ח י"ז]. על מנת להדגיש, כי החומריות היא קניין חולף וההישגיות אינה מטרה כשלעצמה, אומרת התורה לאדם הסוקר בהנאה את שלל רכושו ויכולו: דווקא בימים אלה צא מן הבית - מן המבצר החמים, הנוח, המאורגן היטב והמצויד בכל טוב - והחלף את דירת הקבע בדירת ארעי, החשופה לרוחות ולפגעי מזג האויר.

דווקא בעונת האסיף בה מלאו הגרנות בר והיקבים תירוש ויצהר, באה הסוכה להזכירנו שחייב אדם לזכור בעושרו את העוני ובימי תפארתו את שפלותו ולהיות אסיר תודה ושמח בחלקו.

בתוך מערכת ההלכות העונה לשאלה כיצד יש להקים את הסוכה, מושם הדגש העיקרי בסך שעל הסוכה (ממנו גם נגזר שמה). הסך מייצג את ארעיותה של הסוכה, שאין בה מחסה מגשם וממטר, לעומת דירה של קבע, המקורה ומכוסה היטב מלמעלה. מכאן שאין מקיימים את הסוכה מתחת לגג או מחסה כלשהו, אלא היא עומדת תחת כיפת השמים, כאשר סוככים עליה ענפים ועלים בלבד.

טעמים נוספים למצוות הסוכה קשורים לערכים: שיוויון חברתי, אחדות, הכרת הטוב, זכרון לאומי, צניעות ואוניברסליות.

פירוט אודותם מובא בהמשך החוברת בפרק "טעמי הסוכה".

מעובד מתוך:

* יהדות הלכה למעשה, דברים שבעל פה, מאת הרב ישראל מאיר לאו. בעריכת שאול מייזליש.

הוצאת מסדה (רמת גן, 1978) עמ' 217-219.

מקורות מדברים - הצעה לפעילות בחדרי המורים

לפניכם מקורות מגוונים העוסקים בנושא סוכות.
ניתן להפעיל את המקורות בחדרי המורים או לשלבם בשיעורים המוצעים
לתלמידים, תוך עיבוד לרמה הנדרשת.

הנושאים שיידונו:

* טעמים למצוות הסוכה

* סוכות "זמן שמחתנו"

* "ובחג [הסוכות] נידונין על המים";
סוכות כיום הדין

טעמים למצוות הסוכה

סוכות במקורות ; ערך הזכרון

אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי, באספכם את-תבואת הארץ, תחגו את-חג-ה', שבועת ימים; ביום הראשון שבתון, וביום השמיני שבתון. ולקחתם לכם ביום הראשון, פרי עץ הדר כפת תמרים, וענף עץ-עבת, וערבי-נחל; ושמתם, לפני ה' אלהיכם-- שבועת ימים. וחגתם אתו חג לה', שבועת ימים בשנה: חקת עולם לדדתיכם, בחדש השביעי תחגו אתו. בסכת תשבו, שבועת ימים; כל-האזרח, בישראל, ישבו, בסכת. למען ידעו דדתיכם, כי בסכות הושבתי את-בני ישראל, בהוציאני אותם מארץ מצרים: אני, ה' אלהיכם.

[ספר ויקרא כ"ג פס' 39-43]

שאלה לדיון:

מהו הטעם המובא בקטע למצוות הישיבה בסוכות?

רבי אלעזר אומר סוכות ממש היו,
רבי עקיבא אומר סוכות ענני כבוד היו...

[תלמוד בבלי, מסכת סוכה, דף יא עמוד ב]

שאלה לדיון:

ישנן כמה סוגי פרשנויות לפסוקי המקרא, ביניהן פרשנות ה"פשוט" הנשארת נאמנה לכוונה המקורית של הטקסט ופרשנות ה"דרש" שמרחיבה את משמעות הכתוב, מוסיפה פלפול או אגדה בלי קשר הכרחי להקשר הכללי. מה, לדעתכם, מוסיף פירושו של רבי עקיבא על הפסוק, בהוציא את הסוכה מ"פשוטו של מבנה"?

...תלה הכתוב מצוות סוכה ביציאת מצרים

והסוכות שאומר הכתוב שהושיבנו בהם, הם ענני כבודו שהקיפן בהם, לבל יעלה בהם שרב ושמש. ודוגמא לזה ציוונו לעשות סוכות, כדי שנזכור נפלאותיו ונוראותיו. [ארבעה טורים" לרבי יעקב ברבי אשר, טור אורח חיים, סימן תרכ"ה]

שאלה לדיון:

באיזו דרך מבין השתיים בחר רבי יעקב ברבי אשר לפרש? למה שימשו הסוכות? מה טעם מצוות ישיבה בסוכה לדעתו?

אדם יהודי זוכר את הסוכה בבית סבו
והסוכה זוכרת במקומו את ההליכה במדבר
שזוכרת את חסד הנעורים ואת אבני לוחות הברית
ואת עגל הזהב ואת הצמא והרעב שזוכרים את
מצרים.

[נקטע מתוך השיר "היהודים" מאת יהודה עמיחי, בספר
גם האגרוף היה פעם יד פתוחה ואצבעות, שנת 1989]

מה עושים כדי שנמשיך לזכור
ולחיות את מאורעות הסוכות?
מהי הנוסחה שתשמור את רעננות
החוויה גם לדורנו-אנו, שלושת
אלפים ושלוש מאות שנה אחר כך?
התשובה היא: חווה שוב את
הרגעים הללו.

שב בסוכה, בין דפנותיה ומתחת
לעלי העצים המכסים אותה.
עצום את עיניך ודמיין את
אבות-אבותיך יושבים כמוך, מיליוני
אנשים, נשים וטף, בדרכם לארץ
ישראל.

אתה מעלה בדמיוןך, יחד עם
מראה הסוכה, את פני המצרי...
הנה הוא מטלטל בין גלי ים סוף,
טובע כקש, צולל כעופרת. אתה
מזהה בו את העריץ שזרק את בכך
ליאור, בלא רחמי אנוש, זה
שהשקיע את התינוקות היהודים
בתוך ערי הגזרה.... ממנו אתה
נמלט בכל כוחך, ובשלו אתה יושב
בסוכה...

[נת לחשוב, כתב עת לחשיבה יהודית,
תשרי תשס"א, גליון 14, ע' 39]

שאלות לדיון:

- ① מהו כוחה של הסוכה על פי שני הקטעים?
- ② אילו אירועים היסטוריים גלומים בתוך הסוכה?
- ③ מה מייצגת הסוכה עבורכם? עד היכן מפליג
דמיונכם ביושבכם בסוכה?

למה נקבע חג הסוכות בחודש תשרי?
מצוות הסוכה היא לזכר יציאת מצרים. שואלים חז"ל למה לא קבעו
את החג בחודש ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים? משיבים על כך חכמים:
אילו נקבע החג בניסן, לא היה שום יחוד בכניית סוכה ובמגורים בה.
כי בחודש ניסן - באביב - טבעי הדבר שאדם יוצא מביתו לנופש בסוכה
בטבע. אבל בחודש תשרי, שבו מתחילים הגשמים, ובני האדם מסתגרים
בבתים, בולטת מצות הישיבה בסוכה.

[חגי ישראל, הוצאת הסוכנות היהודית לארץ ישראל [1997], ע' 155]

ערך הצניעות והכרת התודה

תעודת הסוכות להזכירנו בעושרנו
את העוני,
לפי שחייב אדם לזכור
בעושרו את העוני
בימי תפארתו את השפלות,
בגדלותו - את הפשטות
בימי שלום - את סכנת המלחמה
על פני היבשה - את סערות הים,
ובעיר את המדבר,
לפי שאין לך דבר, שיש בו כדי
לשמחנו יותר מזכרון ימי הרעה בימי
טובה מרובה ביותר.
אתה מוצא כאן גם תועלת מרובה
לגבי החינוך למעשים טובים:
שכן מי ששם לנגד עיניו גם את
הטוב וגם את הרע ודאי יתמלא רחשי
תודה...

[פילון האלכסנדרוני, על החוקים, סעיף 204]

על פילון האלכסנדרוני: פילון האלכסנדרוני [נקרא גם בשמו היהודי יידיה] היה פילוסוף יהודי הלניסטי שחי באלכסנדריה שבמצרים בתקופת הבית השני [בתקופה שבין 20 לפני הספירה ועד 50 לספירה]. מוצאו ממשפחה אריסטוקרטית, מצאצאי המלך הורדוס. הירבה לעסוק באפולוגטיקה של היהדות. כתב ביונית ורוב חיבוריו אבדו. רוב חיבוריו עוסקים בתורה, אך נשתמרו דווקא בכנסייה. הוא אימץ לעצמו דרכי מחשבה אפלטוניות וניסה ליישב בין המיתוס המקראי לתפיסת האלוהים האפלטוני. פילון היה גם מקור השראה מרכזי לאבות הכנסייה הנוצרית.

שאלות לדיון:

- ❓ איזו "תועלת מרובה" מוצאים שני הפרשנים בכניית הסוכה?
- ❓ מה החשיבות של זכירת הרע בימים טובים?

לְמַעַן יִדְעוּ דְרֹתֵיכֶם, כִּי בַסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם;

פשוטו כדברי האומרים בתלמוד במסכת סוכה: סוכה ממש. וזה טעמו של דבר. חג הסוכות תעשה לך באוספך מגרנד ומיקבך באוספך את תבואת הארץ ובתיכס מלאים כל טוב דגן ותירוש ויצהר, למען תזכרו כי בסוכות הושבתי את בני ישראל במדבר ארבעים שנה בלא יישוב ובלא נחלה, ומתוך כך תתנו הודאה למי שנתן לכם נחלה ובתיכס מלאים כל טוב, ואל תאמרו בלבבכם כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה. ... ולמה אני מצוה לך לעשות זאת? כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה [...] ואכלת ושבעת [...] ורם לבבך ושכחת את ה' [...] ואמרת בלבבך 'כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה' וזכרת את ה' אלהיך כי הוא הנותן לך כוח לעשות חיל.

ולכך יוצאים מבתים מלאים כל טוב בזמן אסיפה ויושבין בסוכות לזכרון שלא היה להם נחלה במדבר ולא בתים לשבת. ומפני הטעם הזה קבע האל את חג הסוכות בזמן אסיפת גורן ויקב, לבלתי רום לבבם על בתיהם מלאים כל טוב פן יאמרו ידינו עשו לנו את החיל הזה.

[רשב"ם בפרושו על ויקרא פרק כג פסוק מג]

על הרשב"ם: רבי שמואל בן מאיר [1160-1080]. היה פרשן המקרא והתלמוד, תלמידו ונכדו של רש"י, חי ופעל בצרפת - בשמפאניה, בנורמנדיה ובפריז. פירושו של רשב"ם למקרא הוא פירוש פשט, המבוסס על המשמעות הלשונית הפשוטה של הפסוקים. רשב"ם התנגד לפירוש המקרא על-פי המדרשים וקבע: "ואני לפרש פשוטן של מקראות באתי".

בתוך מערכת של הלכות כיצד יש להקים את הסוכה, מושם הדגש העיקרי בסכך שעל הסוכה, ממנו נגזר שמה. הסכך, שאינו אלא "פסולת גורן ויקב", מייצג את ארעיותה של הסוכה, שאין בה מחסה מגשם וממטר, לעומת דירה של קבע, המקורה ומכוסה היטב למעלה. מכאן שאין מקיימים את הסוכה מתחת לגג או מחסה כלשהו, אלא היא עומדת תחת כיפת השמים, כאשר סוככים עליה ענפים ועלים בלבד.

[חגים ומועדים, בעריכת דבורה והרב מנחם הכהן, הוצאת כתר (ירושלים, 1998) ע' 183]

שאלה לדיון:

מה מקור שמה של הסוכה? ומה הדבר מעיד על מהותה? ?

ערך השייון והאחדות

כשמסתיימת שנת החקלאות, כשהתבואה נאספת אל הגורן, הפירות אל האוצר והיין אל היקב - ודאי לא כל האיכרים, הכורמים והיוגבים שמחים במידה אחת. יכולו של האחד גדול יותר וטוב יותר ושל האחר לא הצליח כל כך. לא כל חלקות האדמה שוות ופירות כל הקרקעות אינם שווים. הטבע האנושי גורם שהאיכר המצליח ומתעשר לבכו רם ומתנשא על האיכר העני והדל. ובא הציווי ש'כל האזרח בישראל ישבו בסוכות' נויקרא כג 42]. ... זהו סימן של שיויון. אין כאן ארמון פאר לאחד וצריך דל לשני. הכל שווים, הכל יושבים בסוכה זו, שכל רוח שאינה מצויה יכולה לעקור אותה ולהפכה על פניה.

[חגים ומועדים, בעריכת דבורה והרב מנחם הכהן, הוצאת כתר (ירושלים, 1998) ע' 197]

שאלות לדיון:

- ? מה דעתכם על ציווי לפיו על פרטיו של עם שלם לעזוב בתיהם לשבוע כדי לחיות בסוכה?
- ? האם עולים בדעתכם מנהגים נוספים במסורת היהודית שתכליתם ליצור שיוון ואחידות בקרב העם?

יא משלטי

ביצוע: להקת הנח"ל
מילים: יחיאל מוהר
לחן: משה וילנסקי

יש מי שגר בצריף רעוע
יש מי שוכן בתוך ארמון
שלישי יש לו שיכון קבוע,
ולרביעי בדון דלפון.

אך מה יש כאן להתווכח
היש שיכון דומה לזה?
גם לא שלמנו דמי מפתח
ועוד ביקשו שלא נצא.

יא, יא משלטי, יא משלטי,
ביתי שלי ללא קירות
יא, יא מטבחי, יא מיטתי
וכוכבים כמנורות.

נכון שאין בו לוקסוס רב
והחימום היחידי,
הוא חום הלב ואש הקרב
על משלטי (על משלטי)

© זכויות היוצרים שמורות למחברים ולאקו"ם

שאלה לדיון:

❓ "יא משלטי, ביתי שלי ללא קירות".
זהו שיר אהבה לבית. מה מפיק
בליבות השרים את חום הלב ואש
הקרב? האם קיימים אלמנטים דומים
בליבות יושבי סוכה?

כל האזרח בישראל יישבו בסוכות.

[ספר ויקרא, פרק כ"ג פ' 42]

מלמד שכל ישראל ראויים לישב בסוכה אחת.

[תלמוד בבלי, מסכת סוכה, דף כ"ח עמוד א]

שאלה לדיון:

❓ נסו להסביר משמעותה של סוכה אחת לכל ישראל.

ערך השלום

ופרוס עלינו סוכת שלומך
ברוך אתה ה' הפורש סוכת שלום עלינו ועל כל ישראל ועל ירושלים.
[מתוך סידור התפילה]

ופרוס עלינו סוכת רחמים וחיים ושלום.
[מתוך סידור התפילה]

שאלות לדיון:

- ❓ "סוכת שלום", "סוכת רחמים וחיים ושלום" - נסו להסביר את הביטוי הציורי סמלי. היעזרו במובן האלגורי ליסוכות' שהוצע בתחילת הפרק.
- ❓ איזה דימוי עולה בדמיונכם, נוכח הפועל "לפרוס"? מיהו בעל הכנף החוסה עלינו ומה תפקידו?

כְּנֶשֶׁר יַעִיר קִנּוּ
עַל-גּוֹזְלֵי יִרְחֵף
יִפְרֹשׁ כְּנָפָיו יִקְחֵהוּ,
יִשְׂאֵהוּ עַל-אֲבָרְתּוֹ.

[ספר דברים, פרק ל"ב, פ' 11]

רש"י מפרש:

נשרים נהגם ברחמים ובחמלה.
כנשר הזה, רחמני על בניו ואינו נכנס לקנו פתאום,
עד שהוא מקשקש ומטרף על בניו בכנפיו בין אילן לאילן בין שוכה לחברתה
כדי שיעורו בניו ויהא בהן כח לקבלו.
על-גוזליו ירחף - אינו מכביד עצמו עליהם אלא מחופף נוגע ואינו נוגע...
יפרש כנפיו יקחהו - כשבא ליטלן ממקום למקום, אינו נוטלן ברגליו כשאר עופות
לפי ששאר עופות יראים מן הנשר שהוא מגביה לעוף ופורח עליהם
לפיכך נושאן ברגליו מפני הנשר
אבל הנשר אינו ירא אלא מן החץ
לפיכך נושאן על כנפיו אומר מוטב שיכנס החץ בי ולא יכנס בכני...

שאלות לדיון:

- ❓ על פי פירושו של רש"י, מה מייחד את הנשר כאב רחמן וחומל?
- ❓ מיהו, לדעתכם, שאותו מדמים לנשר, ומיהם הנמשלים לשוכני קינו ומה ניתן ללמוד על סוג הקשר ביניהם?

וְאִשָּׁא אֶתְכֶם עַל-בְּנֵי נְשָׁרִים, וְאָבֵא אֶתְכֶם אֵלַי.

[ספר שמות, פרק י"ט, פ' 4]

הכניסיני תחת כנפך

מילים: חיים נחמן ביאליק לחן: מיקי גבריאלוב

הכניסיני תחת כנפך
והיי לי אם ואחות
ויהי חיקך מקלט ראשי
קן תפילותי הנידחות.

ובעת רחמים בין השמשות	ועוד רז אחד לך אתוודה	הכוכבים רימו אותי
שחי ואגל לך סוד יסורי	נפשי נשרפה בלהבה	היה חלום אך גם הוא עבר
אומרים יש בעולם נעורים	אומרים אהבה יש בעולם	עתה אין לי כלום בעולם
היכן נעורי?	מה זאת אהבה...	אין לי דבר.
הכניסיני תחת כנפך...	הכניסיני תחת כנפך...	הכניסיני תחת כנפך...

© זכויות היוצרים שמורות למחברים ולאקו"ם

שאלה לדיון:

❓ "הכניסיני תחת כנפך... ויהי חיקך מקלט ראשי... קן תפילותי הנידחות" - למי פונה הדובר בשיר? למה הוא מדמה אותה ומה ניתן ללמוד על סוג הקשר ביניהם?

ביום ההוא, אָקִים אֶת-סֶבֶת דָּוִד הַנְּפֹלֶת;
וְגִדַרְתִּי אֶת-פְּרָצִיהוֹ, וְהִרְסֹתִיו אָקִים, וּבְגִיתִיהָ בְיָמֵי עוֹלָם...
וּנְטַעְתִּים, עַל-אֲדָמְתָם; וְלֹא יִנְתָּשׁוּ עוֹד, מֵעַל אֲדָמְתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי לָהֶם
אָמַר, ה' אֱלֹהֶיךָ.

[ספר עמוס, פרק ט פס' 11-15]

שאלה לדיון:

❓ אלו מילות נחמה אותן אומר הנביא עמוס, מילים החותמות נבואת פורענות ארוכה הניתנת לעם בסוף ימי ירבעם, מלך ישראל. הדימוי של הקמת סוכה פלאית תופס מקום ניכר בחזונות על אחרית הימים.

❓ מה מייצג דוד? ומדוע סוכתו "בופלת"? (מלכות דוד נפלה)

❓ מדוע אין נאמר "ביום ההוא אקים את בית דוד הנופל"? מה בין סוכה לבית ומהו יתרונה של הסוכה על הבית? נסוכת דוד אמנם נפלה אך לא נהרסה. בזמן הגלות היא התפרקה ובזמן גאולה אין צורך לבנותה מחדש או להרכיבה אלא פשוט להקימה ולהעמידה בלבד. מצב נפילה איננו רצוי אך הוא ארעי והפיך.

❓ מבוסס על כתבי המגיד מדובנה, כפי שמובא באתר האינטרנט אוצרות אחרית הימים, פרק ה [www.aharit.com]

❓ מדוע, לדעתכם, אחרית הימים נקשרת רבות בדימוי ה"סוכה"?

ערך האוניברסליות

וְהָיָה, כָּל-הַנּוֹתֵר מִכָּל-הַגּוֹיִם, הַבָּאִים עַל-יְרוּשָׁלַם;
וְעָלוּ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה,
לְהַשְׁתַּחֲוֹת לַמֶּלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת
וְלַחַג, אֶת-חַג הַסּוּכוֹת.

[ספר זכריה פרק יד פ' 16]

שאלה לדיון:

- ❓ בספר זכריה ניתנת נבואת אחרית הימים זו. העלו בדמיונכם מהן ההשלכות של המתואר על המצב הבטחוני, הכלכלי על מצב הדרכים וכיוצא באלו תחומים?
- ❓ מה זכה, לדעתכם, חג הסוכות שדווקא בו מתוארים יחסי שלום עם אומות העולם?

בחג הסוכות היו מקריבים, כשבית המקדש היה קיים, שבעים פרים, כנגד שבעים אומות העולם כרמז לסוכת שלום בין ישראל לאומות העולם:

אמר רבי אלעזר
הני [=אלה] שבעים פרים [שהם סך כל הפרים שהוקרבו
בשבעת ימי חג הסוכות].
כנגד מי? כנגד שבעים אומות
שבעים פרים שהיו ישראל מקריבים בחג.

[תלמוד בבלי, סדר יומא, מסכת סוכה דף נ"ה, עמוד ב]

ומוסיף רב כהנא: כנגד שבעים אומות שישבו בשלווה.

[פסיקתא דרב כהנא, פר' כ"ח]

ערכו של חג הסוכות כחג לעולם כולו
הוא שהכל בו נידונין על המים שהם חיים
לעולם כולו הזקוק לגשמים...

[מחניים, מסכת לחיילי צה"ל לחג הסוכות בעריכת מנחם הכהן,
צה"ל, תשס"א הרבנות הראשית. ע' 9]

שאלה לדיון:

- ❓ על פי המקור, מה הדבר המשותף לנו ולכל אומות העולם?

סוכות ; "זמן שמחתנו" *

שמחת האסיף

וחג האסיף בצאת השנה, באספד את-מעשיך מן-השדה.

[שמות, כג' 15]

אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי, באספכם את-תבואת הארץ, תחגו את-חג-ה', שבעת ימים; ביום הראשון שבתון, וביום השמיני שבתון. ושמחתם, לפני ה' אלהיכם שבעת ימים. וחתם אתו חג לה', שבעת ימים בשנה: חקת עולם לדורתכם, בחדש השביעי תחגו אתו.

[ויקרא כג 39-41]

חג הסכת תעשה לה, שבעת ימים: באספד- -מגרנה, ומיקבה. ושמחת, בחגד; אתה ובנך ובתך, ועבדך ואמתך, והלוי והגר והיתום והאלמנה, אשר בשעריך. שבעת ימים, תחג ל ה' אלהיך, במקום, אשר-יבחר ה': כי יברכה ה' אלהיך, בכל תבואתך ובכל מעשה ידך, והיית, אך שמח.

[דברים טז 13-15]

ותתן לנו ה' אלהינו באהבה מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון את יום חג הסוכות הזה, זמן שמחתנו מקרא קדש.

[מתוך תפילת חג הסוכות]

לכל אחד מהחגים נתנו החכמים כינויים, המתארים את מהותם. כך נקרא הפסח 'זמן חרותנו', וחג השבועות נקרא 'זמן מתן תורתנו'. לחג הסוכות קראו 'זמן שמחתנו', כדי לבטא את מהותו של החג.

[ישראל והזמנים, הרב מרדכי הכהן, חלק ראשון, דפוס דף חן [ירושלים, 1981] ע' 182]

שאלות לדיון:

- מדוע שמחים ישראל בחג הסוכות?
- מי מצווה לשמוח?

* בנושא השמחה עסקנו בחוברת "מפתח לחג - פורים".

את מוצא שלוש שמחות כתוב בחג הסוכות; "ושמחת בחגך", והיית אך שמח" ו"ושמחתם לפני ה' אלוהיכם שבעת ימים". אבל בפסח אין אתה מוצא שכתוב אפילו שמחה אחת. ולמה? אלא את מוצא שבפסח התבואה נידונית ואין אדם יודע אם עושה [=מצליחה] היא השנה אם אינה עושה, לפיכך אין כתוב שם שמחה...

אבל בראש השנה אין כתוב אפילו שמחה אחת. מאי טעמא [=מה הטעם?] שהנפשות נידונות ומבקש אדם נפשו יותר מממונו. אבל בחג [סוכות] לפי שנטלו דימוס [=לפי שנפטרו מהדין] שלהם ביום הכיפורים כמו שכתוב: 'כי ביום הזה יכפר עליהם' [ויקרא, טז, 30] ועוד התבואה ופירות האילן בפנים, לפיכך כתוב שם שלוש שמחות.

[פסיקתא דרב כהנא, נספחים אות ב']

כפי שמובאת במאמר "אך שמח"; הרב אופיר כהן דף שבועי מן המרכז ללימודי יסוד ביהדות www.biu.ac.il

שאלות לדיון:

המצווה לשמוח אינה מופיעה בתורה כציווי ישיר למעט בסוכות בו יש ציווי ישיר ומיוחד של השמחה. מה נשתנה חג הסוכות מחגים אחרים? [תשובה: על פי הפסיקתא הנ"ל וכן על פי המשנה במסכת ראש השנה, [שתיידון אך בהמשך]: בפסח נידונית על התבואה, בעצרת על פירות האילן ובראש השנה על הנפש... ובסוכות שעות הדין הללו מאחורינו].

רש"י בפירושו על "והיית אך שמח" [דברים, ט"ז, 15]:

והיית אך שמח - לפי פשוטו אין זה לשון צווי אלא לשון הבטחה.

שאלות לדיון:

- לפי המקור, איך ניתן להבין את הפסוק מספר דברים כאשר "והיית אך שמח" משמעו "ציווי", ואיך ניתן להבינו כאשר משמעו "הבטחה"?
- איך הייתם אתם מפרשים את החזרה בפסוקים: תחילה "ושמחת בחגך", ולבסוף "והיית אך שמח"?

"אך" בא למעט שמחה שאיננה רצויה הגולשת מעל המותר, והיית אך שמח. לאשר כי השמחה יכול להתפשט לבוא לידי פריקות עול חס וחלילה לכן נאמר בו "אך" לשון מיעוט.

[ה'שפת אמת', על ספר דברים, סוכות, שנת תרל"ז
כפי שמובא במאמר "אך שמח"; הרב אופיר כהן דף שבועי מן המרכז ללימודי יסוד ביהדות [www.biu.ac.il]

מהבחינה המוסרית, ראוי לאדם למעט משמחתו גם כאשר יש סיבות לשמחה שלמה"

[רבנו בחיי, דברים, טז: טו.
כפי שמובא במאמר "אך שמח"; הרב אופיר כהן דף שבועי מן המרכז ללימודי יסוד ביהדות [www.biu.ac.il]

שאלות לדיון:

- ❓ מהי משמעות המילה "והיית אך שמח" בהקשר של שמחה, על פי הקטעים הללו?
- ❓ האם לדעתכם לעיתים ראוי לאדם למעט משמחתו?
- ❓ מה, לדעתכם, היה יחסו של רבי נחמן מברסלב שקבע "מצוה גדולה להיות בשמחה תמיד" לפרשנות הקובעת שיש לסייג או למעט את השמחה?

השמחה של "והיית אך שמח" היא דרגה נעלה בהרבה מאשר "ושמחת בחגך". "ושמחת בחגך" הוא ביטוי לגילוי זמני של שמחה, ואילו "והיית אך שמח" מבטא שמחה שהפכה לתכונת אופי קבועה באישיות. "אך שמח" מורה שהשמחה תתמיד גם בנסיבות שיש בהן כדי להעכיר את השמחה או לערב עמה הרגשה אחרת: על אף הכל תישאר שמח ו"רק" שמח".

[הרב אופיר כהן, מתוך "אך שמח"; דף שבועי מן המרכז ללימודי יסוד ביהדות [www.biu.ac.il]

שאלות לדיון:

- ❓ על פי הקטע, מה בין השמחה של "ושמחת בחגך" לעומת של "והיית אך שמח"?
- ❓ איזו שמחה קשה יותר לסגל?
- ❓ כעת, כיצד הייתם אתם מסבירים את טעם החזרה בפסוקים: תחילה "ושמחת בחגך", ולבסוף "והיית אך שמח"?

כל אדם אוהב לאסוף משהו. עוד בהיותנו ילדים היינו אוספים פקקים, לכשגדלנו התחלנו לאסוף ציונים - מי רעים ומי טובים, היו שאספו בחורות. אחרים אוספים כסף וישנו קומץ שאוסף יכולים - פשוטו כמשמעו. אנו החקלאים נוהגים לאסוף את יכולינו במשך כל השנה. מדי יום ביומו נשלחים לשוק ביצים ובשר מהלול, נשלחת תנובת הרפת. אנו משווקים במשך כל השנה דגים ובמשך הקיץ חציר וקמח אספסת, מעט גרעינים ותוצרת חרושת. פרי לרוב וכותנה. חג האסיף חייב להיות חג של סיכום. סיכום של מה שהושקע וסיכום של מה שהתקבל. סך הכל המשקי - האם הייתה זו שנת ברכה או שנה נוספת של מאמץ ללא תמורה מספקת. האם זו שנה שיכולים אנו להצביע על הישגים? כל אותן שנים של מחסור, לבטים, של חיפוש דרך, של ניסיונות, כל אותן שנים של עבודה קשה ומפרכת מתקפלים בסך הכל של התוצאות והיבולים. כשרגלנו מבוססות בשדות העמק נותני יכולים, כשגופנו מושך ברשת המלאה דגים, כשתיקי הפרי עמוסים לעייפה על שכמנו, כשברזל אל ברזל רועם במפעל, כשידינו עושות בגדולות כבקטנות, כשאנו מייצרים תוצרת ורואים פרי בעמלנו.

[דן א., מנרה, 1960 שיחה בסוכה הקיבוצית "מה אתה סך" www.chagim.org.il]

שאלות לדין:

- אילו סוגי "יבולים" אוסף אדם בחייו, לדעת הכותב?
- חשבו, מהם ה"יבולים" שבאמתחתכם?
- חשבו על יכול בו אתם מתגאים. מה היתה מידת ההשקעה בו? האם התוצאה היא תוצר ישיר של ההשקעה? האם התוצאה הפתיעה אתכם לטובה?
- "חג האסיף חייב להיות חג של סיכום". האם חיוני שיהיה מועד מוגדר לאדם לאסוף יבוליו? באיזו תדירות הייתם ממליצים לעשות כן?

יש בעולם הרבה דברים יפים:

עצים ופרחים ואנשים ונופים,

ומי שיש לו עיניים פקוחות

רואה יום יום

מאה דברים נפלאים, לפחות!"

[לאה גולדברג]

שאלה לדין:

- מה מציעה גולדברג, בשירה, לאסוף? איך תגדירו את האסיף שבשירה?

אסיף

מילים: איתמר פרת

לחן: נעמי שמר

אסוף את המעשים
את המילים והאותות
כמו יכול ברכה כבד משאת.

אסוף את הפריחה
אשר גמלה לזיכרונות
של קיץ שחלף בטרם עת.

אסוף את כל מראות פניה היפים
כמו את הפרי ואת הבר.
האדמה היא אפורה מתחת לשלפים
ואין לה עוד לתת לך דבר.

ואין יותר גבעול חולם על שיבולתו
ואין יותר נדרי ואסרי
רק הבטחת הרוח כי הגשם בעיתו
עוד יחונן את עפרה בתום תשרי.

© זכויות היוצרים שמורות למחברים ולאקו"ם

שאלות לדין:

- ❓ מה מציע המחבר לאסוף? איך תגדירו את האסיף שבשיר?
- ❓ "אסוף את המעשים", האם כוונת המשפט דומה לדעתכם לפסוק המקרא: "וְחַג הָאָסֶף בְּצֵאת הַשָּׁנָה, בְּאָסְפֵךְ אֶת-מַעֲשֵׂיךָ מִן-הַשָּׂדֶה?" הסבירו.
- ❓ "ואין יותר גבעול חולם על שיבולתו, ואין יותר נדרי ואסרי" - לאלו מועדים מרמזות השורות הללו?
- ❓ האם השיר נושא נימה אופטימית או פאסימית?

היאך שמחים?

תנו רבנן: חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל [=לי' שלושת הרגלים; פסח, שבועות וסוכות].

במה משמחם? ביין. דכתיב [=שכתוב] "ויין ישמח לבב אנוש", רבי יהודה אומר נשים בראוי להם וקטנים בראוי להם אנשים בראוי להם: ביין. ונשים במה משמחן? תני רב יוסף: בנשות[בכל בבגדי צבעונין, בנשות]ארץ ישראל בבגדי פשתן מבוהצים.

רבי יהודה בן בתירא אומר: בזמן שבית המקדש קיים - אין שמחה אלא בבשר... ועכשיו שאין בית המקדש קיים - אין שמחה אלא ביין, שנאמר 'ויין ישמח לבב אנוש'.

[מן התלמוד מסכת פסחים קט, עמוד א]

הנשים - קונה להן בגדים ותכשיטים נאים כפי ממונו. והקטנים - נותן להם קליות ואגוזים ומגדנות.

[רמב"ם, הלכות יום טוב פרק ו' הלכה י"ד-י"ח]

שאלות לדיון:

- ❓ באיזו סוגיה דן התלמוד במקור לעיל?
- ❓ על מי חלה החובה לשמח בחג הסוכות?
- ❓ מה דעתכם על ההבחנה בן נשים, גברים וילדים שעשו החכמים? האם היטיבו חכמים "לקלוע למטרה"?

מכל מקום, הכל מודים שחייב אדם לשמח משפחתו בחגים, שקודם חייב לשמח את עצמו, שכן אם לא ישמח האיך ישמח אחרים?

[ישראל והזמנים, הרב מרדכי הכהן, חלק ראשון, דפוס דף חן [ירושלים, 1981] ע' 141]

שאלות לדיון:

- ❓ מדוע לדעתכם שמחה היא תנאי הכרחי לאדם בטרם ישמח אחרים?
- ❓ האם לאחרונה שימשתם מקור שמחה לאחרים?
- ❓ האם אי פעם חשתם כי אין ביכולתכם לשמח אחרים כי אינכם שמחים בעצמכם?

העיקר היא השמחה... על ידי השמחה אדם מחייה עצמו ומחייה אחרים...

[שיחות הר"ן, מאת הרבי נחמן מברסלב, סימן מב, קלה]

שאלות לדיון:

- מה משותף לרשימת הדברים שמשמחים את הדוברת?
- האם קיים הבדל בין אופי הרשימה המופיעה בשיר לבין אופי הדברים עליהם אנו מודים בחג הסוכות?
- ערכו רשימה של הדברים שאתכם משמחים.

הדברים שאותי משמחים

מילים ולחן: אוסקר המרשטיין
וריצ'רד רוג'רסגירסה
עברית: אבי קורן

טל על הורד, שפמפם של ארנבת,
שיר של נחושת, כפפה מנומרת,
וחבילות עטופות בסרטים,
אלה דברים שאותי משמחים

קול פעמון וקצפת עם שטרודל,
זנב של פוני, ושניצל ופודל,
ואווזים שעפים לשחקים,
אלה דברים שאותי משמחים.

בגד לבן וגם רך וממשי,
שלג אשר על הלחי גולש לי,
חורף קסום שנמס לאביב,
אלה דברים שאותי משמחים.

כשנושכים לי, כשעוקצים לי,
כשעצוב נורא,

באים הדברים שאותי משמחים,
ואז שום דבר לא רע!

© זכויות היוצרים שמורות למחברים ולאקו"ם

אין לשמחה גבולות... עד שעליו לשמח עצמו גם בדברי שטות
"מצווה גדולה להיות בשמחה תמיד
וצריך להתגבר מאוד בכל הכוחות להרחיק העצבות והמרה השחורה
ולהיות אך שמח תמיד.
והוא רפואה לכל מיני חולאות.
כי כל החולאות באין רק מעצבות ומרה שחורה.
לפיכך לשמח את עצמו בכל מה שיוכל אפילו במילי דשטותא [=דברים שטותיים].

[רבי נחמן מברסלב]

"אף על פי שכל המועדות מצוה לשמוח בהן,
בחג הסוכות היתה שם במקדש שמחה יתירה.
שנאמר: 'ושמחתם לפני ה' א-להיכם שבעת ימים.'
ומתחילין לשמוח ממוצאי יום טוב הראשון [של סוכות]...
ומצווה להרבות בשמחה זו...

וכל המשפיל עצמו, ומקל גופו במקומות אלו, הוא הגדול והמכובד, העובד מאהבה.
וכן דויד מלך ישראל אומר "ונקלותי עוד מזאת, והייתי שפל בעיניי" [שמואל ב' ו', 22]
ואין הגדולה והכבוד אלא לשמוח לפני ה', שנאמר "והמלך דויד מפזז ומרככר לפני
ה' " [שמואל ב' ו' טז]

[רמב"ם, ספר הזמנים, הלכות סוכה / לולב, פרק ח, הלכה י"ב ואילך]

השתטות לפעמים

מילים: אילן גולדהירש

לחן: מרקו בכר

אני פשוט אוהב אותך, פשוט מאוד אוהב אותך
חושב עלייך בלילות ובימים
אני פשוט אוהב אותך, פשוט מאוד אוהב אותך
ולא איכפת לי להשתטות קצת לפעמים

בואי וניסע לגיונגל שבאפריקה
לא נאמר לאף אחד ואיש גם לא ניקח
אך אם לא יצא לנו לשמה להגיע
לפחות ניסע להרצליה

כן היה נחמד כאן ואפילו קצת נעים
טוב נורא כשעושים חיים משוגעים
עוד דבר אחד נותר רק אם תגידי כן
בואי נשתטה ונתחתן

כי לא חשוב לאן נלך...

בואי לרכב איתי על גב הקשת בענן
זה דבר אשר רציתי לעשות מזמן
אך אם לא נצליח את עצמנו שם לשים
לפחות נרכב על גב סוסים

בואי ונקנה אופנוע ואיתו נדהר
נחרוש את הדרכים בעמק ובהר
אך אם לא יספיק לך כספנו השנה
אז נקנה מאתיים גרם גבינה

כי לא חשוב לאן נלך ולא חשוב מה נעשה
העיקר שנעשה זאת רק ביחד זו עם זה
לא חשוב לאן נלך ולא חשוב מה נעשה
רק שנהיה ביחד זו עם זה

© זכויות היוצרים שמורות למחברים ולאקו"ם

שאלות לדין:

- מה משותף ליחסם של שלושת הקטעים לנושא השמחה?
- איזו הצעה ליצירת שמחה מובאת בקטעים אלו? מה דעתכם על הצעה זו?
- מה נדרש מן האדם כדי להשתטות? על מה עליו לוותר? מה הקשר לשמחה ומה בין שניהם?
- האם הישטתות היא לעולם דבר שלילי או שיש בה תועלת או נחיצות לעיתים?
- ”ומתחילין לשמוח ממוצאי יום טוב...” לפי כל הקטעים עד כה, חשבו האם ניתן להתחיל לשמוח במועד הקבוע מראש? היאך?
- האם הזדמן לכם “להכריח עצמכם לשמוח”? מה היתה התוצאה?

שמחת בית השואבה

מהי שמחת בית השואבה?

”שמחת בית השואבה” היא חגיגה שנמשכה שבוע, בכל לילה מלילות חול המועד סוכות, אותה היו עורכים בבית המקדש [מכונה אף “טקס ניסוך [=יציאת] המים”]. הגיבור המרכזי בשמחה היה המים, במועד זה, בו נידונים על המים, הכל היו מלאי תקווה וציפייה לשנה ברוכת מים. המים נשאבו ממעיין השילוח שמחוץ לחומות ירושלים ומשם הובאו לעיר בתהלוכה עליזה. הטקס כלל שירה, ריקודים, תקיעה בשופר, נגינה, אכילה ושתיה.

מי שלא ראה שמחת בית השואבה, לא ראה שמחה מימיו...

חסידים ואנשי מעשה [=המדקדקים במצוות ומרבים במעשים טובים] היו מרקדין בפניהם באבוקות של אור בידיהם ואומרים לפניהם דברי שירות ותשבחות, והלויים בכנורות ובנבלים ובמצלתיים ובכלי שיר...

[מן המשנה, מסכת סוכה, פרק ה, משניות א-ד]

אמרו עליו על רבן שמעון בן גמליאל: כשהיה שמח שמחת בית השואבה היה נוטל שמונה אבוקות של אור וזורק אחת ונוטל אחת, ואין נוגעות זו בזו. וכשהוא משתחוה נועץ שני אגודליו בארץ ושוחה [=מתכופף] ונושק אל הרצפה וזוקף ואין כל בריה יכולה לעשות כן. זו היא קידה.

[מן התלמוד הבבלי, סוכה נג, א]

שאלות לדין:

- נסו להסביר, על שום מה השמחה הגדולה?
- ריקודים שירה, כלי ניגון ופעלולי רחוב, אילו אירועים ממלכתיים אחרים מזכירים לכם האלמנטים הללו?

ברך עלינו

מילים: מתוך תפילת שמונה-עשרה
לחן: עזי חיטמן

ברך עלינו ה' אלוהינו
את השנה הזאת
ואת כל מיני תבואתה לטובה
ותן ברכה על פני האדמה
ושבענו מטובה
וברך שנתנו כשנים הטובות לברכה.

שאלה לדין:

חשבו, באילו נסיבות הופכים המים לדבר אליו
משתוקקים, כמהים ומתפללים?

ושאבתם מים

מילים: מן המקורות [ישעיה יב 3]
לחן: עמנואל עמירן

ושאבתם מים בששון
ממעייני הישועה.
ושאבתם מים בששון
ממעייני הישועה.
מים, מים, מים, מים
הוי מים בששון.
מים, מים, מים, מים,
הוי מים בששון.
הי, הי, הי, הי,
מים, מים, מים, מים
מים, מים בששון.
מים, מים, מים, מים,
מים, מים בששון.

© זכויות היוצרים שמורות למחברים ולאקו"ם

שמחת האירוח / האושפיזין

סוכה מלשון:

סומך ועוזר לכל הנזקקים

[הצעה למדרש שמות]

וְשִׂמְחֵתָ, בְּחֻגְךָ:

אֶתְּהָ וּבְנֶךָ וּבִתְּךָ, וְעַבְדְּךָ וְאִמְתְּךָ,
וְהַלְוִי וְהַגֵּר וְהַיְתוּם וְהָאֱלֻמָּנָה, אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ.

[דברים, פרק ט"ז 14]

שאלה לדין:

חשבו איך יוכלו להיות שותפים לחגיגה "עבדך ואמתך, והלוי והגר והיתום והאלמנה, אשר בשעריך"?

אמר הקב"ה: ארבעה בני בתים יש לך - בנך, בתך, עבדך ואמתך
וכנגדם יש לי גם כן ארבעה - הלוי, הגר, היתום והאלמנה".
אם תִּשְׁמַח את שלי עם שלך מוטב, ואם לאו - תבוטל השמחה.

[פסיקתא דרב כהנא]

"אינו מוצא עניים ליסב עמו על שולחנו,
יהא מחזור אחר עניים ליתן להם לבתיהם צרכי החג
ביד רחבה, בלב שמח ובפנים מאירות.
וכשהעניים אוכלין על שולחנם מתנת ידו הרחבה,
נחשב לו כאילו היו מאוכלי שולחנו אשר בסוכות.

[ספר התודעה, ע' פ"ד]

שאלה לדיון:

האם זכורים לכם מנהגים נוספים בתרבות היהודית, כדוגמת מצוות הסוכה,
שמטרתם לדאוג לרווחת העניים והנזקקים בחברה?

אורחים לחג

מילים: לוי קיפניס
לחן: מרק ורשבסקי

א. יום טוב לנו, חג שמח
ילדים, נגילה נא
לסוכתנו בא אורח:
אברהם אבינו, ברוך הבא!*

יחד את החג נחוג
בלולב, הדס אתרוג
הו, האח, נשמח מאוד
ובמעגל נרקוד.

*להחליף בהתאמה:

- ב. יצחק אבינו, ברוך הבא!
- ג. יעקב רוענו, ברוך הבא!
- ד. משה רבנו, ברוך הבא!
- ה. דוד מלכנו, ברוך הבא!
- ו. יוסף אבינו, ברוך הבא!
- ז. אהרון אבינו, ברוך הבא!

© זכויות היוצרים שמורות למחברים ולאקו"ם

לפי המסורת זוכה כל סוכה לביקוריהם של
שבעה אורחים נכבדים הקרויים "אושפיזין"
[אורחים בשפה הארמית].
אלה הם נשמותיהם של אבות האומה, שרוחם
באה לבקר בסוכה כדי לברך את יושביה.
השבעה הם: אברהם, יצחק, יעקב, יוסף, משה,
אהרון ודוד.
כל אחד מאבות אלה ידע את טעם הנדודים.
אברהם, האב הראשון של האומה, ציית לצו
האלוהי "לך - לך", עזב את ארצו ואת מולדתו
ואת בית אביו ונדד לארץ המובטחת; כנען. בנו
של אברהם, **יצחק**, חי כל ימיו בארץ כנען,
ובתוכה נדד ממקום למקום. בנו של יצחק,
יעקב, ירד למצרים. **יוסף**, בנו של יעקב, נמכר
על ידי אחיו לזרים, והם לקחוהו למצרים [שם
היה משנה למלך פרעה]. **משה רבנו** הוא
המנהיג שהוציא את ישראל ממצרים ועבר
איתם ארבעים שנות נדודים במדבר סיני. **אהרון**
אחיו של משה, היה ראש משפחת הכהנים
בישראל. גם הוא, כמו משה, נדד עם ישראל
במדבר ארבעים שנה. **דוד מלך ישראל** ובונה
ירושלים נדף על ידי שאול המלך ונמלט לארץ
פלשתים... שבעת ימי הסוכות מחולקים
לשבעת האושפיזין.

[חגי ישראל, הוצאת הסוכנות היהודית
לארץ ישראל [1997], עמ' 156-157]

יש המוסיפים אליהם
שבע "אושפיזות":
שרה, רבקה, רחל, לאה,
בלהה, זלפה, ומרים.

שאלות לדיון:

- מהו המכנה המשותף לכלל האושפיזין?
- מה המשותף לאושפיזין ולטעם מצוות הסוכה?

שמחת העליה לרגל

שְׁלֹשׁ רִגְלִים, תַּחֲגֵל לִי בַשָּׁנָה.
אֶת-חַג הַמִּצּוֹת, תִּשְׁמֵר-- שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל מִצּוֹת בְּאֲשֶׁר צִוִּיתֶךָ
לְמוֹעֵד חֹדֶשׁ הָאָבִיב, כִּי-בּו יֵצֵאתָ מִמִּצְרָיִם; וְלֹא-יֵרְאוּ פָנַי, רִיקָם.
וְחַג הַקִּצִּיר [שבועות] בַּבּוֹרֵי מַעֲשֵׂיךָ, אֲשֶׁר תִּזְרַע בַּשָּׂדֶה;
וְחַג הָאֶסֶף [סוכות] בְּצֵאת הַשָּׁנָה, בְּאֶסְפָּךָ אֶת-מַעֲשֵׂיךָ מִן-הַשָּׂדֶה.
שְׁלֹשׁ פְּעָמִים, בַּשָּׁנָה-- יֵרְאֶה, כָּל-זְכוּרָךְ, אֶל-פָּנַי, הָאֲדָן ה'.

[שמות, כג, טז]

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת, לַדָּוָד:
שָׁמַחְתִּי, בְּאִמְרֵים לִי בֵּית ה' גִּלְךָ.
עַמְדוֹת, הָיוּ רִגְלֵינוּ בְּשַׁעְרֶיךָ, יְרוּשָׁלַם.
יְרוּשָׁלַם הַבְּנוּיָה כְּעִיר, שְׁחַבְרָה-לָהּ יַחְדָּו.
שִׁשָּׁם עָלוּ שְׁבָטִים, שְׁבָטֵי-יָה...
[תהילים פרק קכב, פס' 4-1]

שאלות לדיון:

- מהו "בית ה'" והיכן הוא נמצא? ?
- "ששם עלו שבטים" - לאיזה מאורע התייחס נעים זמירות ישראל, כותב שורות אלו? ?
- מה מצב רוחו של המשורר העולה מן השורות? ?
- האם יש במשפחתכם אירוע מסורתי קבוע אליו עולים לרגל בני המשפחה הגרעינית או המורחבת? מהו? מהי תדירותו? אילו הכנות נעשות לקראתו? ?

”ובחג [הסוכות] נידונים על המים” סוכות כיום דין

בארבעה פרקים העולם נידון:
בפסח, על התבואה.
בעצרת, על פירות האילן.
בראש השנה, כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון..
ובחג [הסוכות] נידונים על המים.

[משנה, מסכת ראש השנה, פרק א משנה ב]

חג האסיף, בו מגיעה לשיאה שמחתו של עובד האדמה האוסף את יכול שדותיו ברינה, מועד זה הוא גם תחילתה של העונה החקלאית הבאה, שכל גורלה תלוי בכרכת הגשמים שיבואו בעתם. לכן רבו המצוות והמנהגים בחג הסוכות המסמלים את הציפייה והחרדה לגשמים.

[חגים ומועדים, בעריכת דבורה והרב מנחם הכהן, הוצאת כתר [ירושלים, 1998] ע' 191]

חג הסוכות מציין את סיומו של מחזור חקלאי, וכאשר היבול עולה יפה - מתעוררת תחושה טבעית של שמחה. אחרי האסיף מתחיל מחזור חדש של עבודת אדמה וזריעה, ולקראת העיבוד והזריעה המחודשים מתעוררת דאגתו של האיכר, שאינו יודע אם השנה החדשה תהיה שנה גשומה או חלילה שנה שחונה, שנת בצורת; אם יהיו הגשמים גשמי ברכה - או חלילה גשמי זעף הרסניים. על-פי המסורת, בחג הסוכות נקבע גורל השנה מבחינת הגשמים.

[הספריה הוירטואלית של מט"ח; המרכז לטכנולוגיה חינוכית <http://lib.cet.ac.il/Pages>]

מדוע יש לו לאדם שתי עיניים?
כדי שבאחת יראה את הפסוק "בשבילי נברא העולם"
ובשניה את הפסוק "ואנוכי עפר ואפר".

[רבי מנדלי מקוצק]

שאלה לדין:

איזו שניות קיימת בחג הסוכות על פי הקטעים האחרונים ומה תכליתה? ?

אי אפשר לעולם בלי מים.

[תלמוד ירושלמי, הוריות ג']

הָאָרֶץ, אֲשֶׁר אַתָּה בָּא-שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ
לֹא כְאָרֶץ מִצְרַיִם הוּא, אֲשֶׁר יֵצְאתֶם מִשָּׁם,
אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת-זְרַעֲךָ, וְהִשְׁקִיתָ בְּרִגְלֶךָ כְּגֹן הַיָּרְק.
וְהָאָרֶץ, אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ
אָרֶץ הָרִים, וּבְקָעֹת; לְמַטֵּר הַשָּׁמַיִם, תִּשְׁתָּה-מֵיָם.
אָרֶץ, אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דִּרְשׁ אֶתָּה:
תָּמִיד, עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ-- מִרְשִׁית הַשָּׁנָה, וְעַד אַחֲרֵית שָׁנָה.

[ספר דברים פרק יא פס' 10-12]

שאלות לדיון:

- במה שונה ארץ ישראל מארץ מצרים? מה יכולות להיות הסיבות לכך?
[נילוס כמקור מים לעומת הגשמים]
- איך מתוארת במקור הגיאוגרפיה של ארץ ישראל ובמה היא שונה מארץ מצרים?
- מה ייחודה של ארץ ישראל על פי קטע זה?
- אילו יחסים קיימים בין עם ישראל לאלוקיו? מה משפיע על כמות המים שמגיעה בכל שנה?

וַיְהִי רָעַב, בְּאֶרֶץ;
וַיֵּרֶד אֲבָרָם מִצְרַיִמָּה לְגֹוֵר שָׁם, כִּי-כָבֵד הָרָעַב בְּאֶרֶץ.

[ספר בראשית, פרק יב, פ' 10]

וְהָרָעַב, כָּבֵד בְּאֶרֶץ.
וַיְהִי, כְּאֲשֶׁר כָּלוּ לֶאֱכֹל אֶת-הַשֶּׁבֶר, אֲשֶׁר הֵבִיאוּ [בני יעקב] מִמִּצְרַיִם;
וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם אֲבִיהֶם, שׁוּבוּ שְׁבֵרוּ-לָנוּ מֶעֶט-אֶכֶל.

[ספר בראשית, פרק מג' פס' 1-3]

שאלות לדיון:

- מהו "שבר"? מה נדרש לעשות כשהוא כלה? (נסגרה של ירידה לניכר במטרה לחיפוש אוכל?)
- אלו יחסים היו לדעתכם בן בני ישראל ובין המצרים?
- בעיית המים היא בעיה עתיקת יומין המלווה את החיים בישראל מאז ומעולם. ספרי המקרא מלאים בסיפורים על בצורת ורעב, מחסור במים ומריבות על בארות מים. חשבו על החיים בישראל המקראית. האם ובמה השתנתה תלותנו במי הגשמים בימינו או?

מה המים, אין העולם יכול לעמוד בלא מים, ואדם מטהר עצמו בהם,
ומה המים אין אדם נוטע אילן ולא בונה בית אם אין לו מים,
ומה המים אין מתקיימין בנרגיות [=כלי קיבול] של כסף וזהב אלא בשל חרס
- כך התורה.

[מדרש תנחומא, פרשת תבוא ג']

שאלות לדיון:

- מה מידת חיוניותם של המים על פי המדרש? ?
- מדוע לדעתכם חביבה במיוחד על חז"ל ההשוואה בין מים ותורה? ?
- אילו תכונות משותפות למים ולתורה על פי המדרש? ?

לפניכם מספר קטעים ממגילת קהלת הנקראת בחג הסוכות:

דברי קהלת בן-דוד, מלך בירושלם.
הבל הבלים אמר קהלת, הבל הבלים הבל הבל.
מה-יתרון, לאדם: בכל-עמלו-- שיעמל, תחת השמש.
דור הלך ודור בא, והארץ לעולם עמדת.
וזרח השמש, ובא השמש; ואל-מקומו-- שואף זורח הוא, שם.
[קהלת א 1-5]

ראיתי, את-כל-המעשים, שנעשו, תחת השמש;
והנה הכל הבל, ורעות רוח.
[קהלת א 14]

אמרתי אני בלבי, לכה-נא אנסכה בשמחה וראה בטוב;
והנה גם-הוא, הבל.
לשחוק, אמרתי מהולל; ולשמחה, מה-זה עשה.
תרתי בלבי, למשוד בין את-בשרי;
ולבי נהג בחכמה, ולאחז בסכלות
עד אשר-אראה אי-זה טוב לבני האדם
אשר יעשו תחת השמים, מספר ימי חייהם.
הגדלתי, מעשי: בניתי לי בתים, נטעתי לי כרמים.
עשיתי לי, גנות ופרדסים; ונטעתי בהם, עץ כל-פרי.
עשיתי לי, ברכות מים-- להשקות מהם, יער צומח עצים.
קניתי עבדים ושפחות, ובני-בית היה לי;
גם מקנה בקר וצאן הרבה היה לי, מכל שהיו לפני בירושלם.
בנסתי לי גם-כסף וזהב, וסגלת מלכים והמדינות;
עשיתי לי שרים ושרות, ותענגות בני האדם-- שדה ושדות.
וגדלתי והוספתי, מכל שהיה לפני בירושלם; אף חכמתי, עמדה לי.
וכל אשר שאלו עיני, לא אצלתי מהם:
לא-מנעתי את-לבי מכל-שמחה, כי-לבי שמח מכל-עמלי,
וזה-היה חלקי, מכל-עמלי. ופניתי אני, בכל-מעשי שעשו ידי, ובעמל, שעמלתי
לעשות; והנה הכל הבל ורעות רוח, ואין יתרון תחת השמש.
[קהלת ב 2-11]

סוף דְבַר, הַכֹּל נִשְׁמָע:
אֶת-הָאֱלֹהִים יֵרָא וְאֶת-מִצְוֹתָיו שְׁמֹר, כִּי-זֶה כָּל-הָאָדָם.
כִּי, אֶת-כָּל-מַעֲשֵׂה - הָאֱלֹהִים יָבֵא בְּמִשְׁפָּט, עַל כָּל-נֹעַלָם:
אִם-טוֹב, וְאִם-רָע.

[קהלת יב 13-14]

על ספר קהלת: הפסוק הפותח את הספר, "דברי קהלת בן דוד, מלך בירושלים", מרמז שמגילת קהלת נכתבה על ידי שלמה המלך. זו הדעה המקובלת בקרב הפרשנים המסורתיים, המסבירים ששלמה היה מכונה "קהלת" משום שהקהיל קהילות בישראל, כלומר אסף את העם ולימדם תורה כמצופה ממלך. לפי דעה זו המגילה חוברת במאה העשירית לפני הספירה ושייכת ל"ספרות החכמה", העוסקת בשאלות הגות אוניברסליות כגון: שאלות מעמד האדם בעולם ושאלת ההשגחה והצדק האלוהי.

שאלות לדיון:

- קראו את שלושת הקטעים הראשונים וחשבו:
- מהו הלך הרוח של הקטעים מספר קהלת? ?
- מהו המסר מן הקטעים? ?
- על פי הקטע הרביעי, המהווה סוף הספר, מה מעשיו ותפקידו של אדם בעולם הזה? ?
- מהי מסקנתו הקיומית של קהלת? מה דעתך עליה? ?
- מדוע לדעתכם דווקא בסוכות 'זמן שמחתנו' נוהגים לקרוא את ספר קהלת? ?

והנה כמה תמוה הדבר, שדווקא בחג הסוכות קיים מנהג קדום בישראל לקרוא את ספר קהלת, המבליט בעצם את הרעיון של "הבל הבלים" לגבי כל השמחות שבחיים, ובעיקר מתאר הוא את הצד המעציב שבקורות אנוש בן-החלוף על צבעיהן הקיצוניים דווקא. איך אפשר לפשר בין הרגשות המתעוררים ב"זמן שמחתנו" ובין אלה הבוקעים מתוך רעיון "הבל הבלים"?

... אם חודרים לפתרון מהות החיים על פי מושגי תורת ישראל, מבחינים שכאן יש משום חשיפת עיקר גדול בהשקפת עולמה של תורת ישראל. העיקר הזה ניתן להתנסח בתור טיפוח שיווי משקל נפשי ביחס לכל מאורעות החיים גם יחד. חיי האנוש עלי אדמות הם לפי טיבם הגשמי לא מעור אחד. הם ספוגים מבחינה חושנית ניגודים בולטים, שאין להתעלם מהם. מאורעות שמחה ותענוג שלובים ואחוזים בשרשרת ארוכה שבה יש גם חוליות של עצבות וסבל. כשם שבטבע יש אור וצל, זריחה ושקיעה, פריחת אביב וכמישת הסתיו מתמידים, ככה גם בחיי האדם עלי אדמות. לידה ומיתה, עלומים וזקנה, בריאות ומחלה, הנאה וסבל מתמידים מקבילים, לפי טיבם, לחילופי המצבים שבהוויה הטבעית.

[מתוך המאמר "חג השמחה וספר קהלת", מאת י.ל. גירשט, בכתב העת מחניים, מסכת לחיילי צה"ל לחג הסוכות, בעריכת מנחם הכהן, ערב ראש השנה תשס"א, הרבנות הראשית, גליון ע"ד, ע' 18]

שאלות לדיון:

- על פי מקור זה, מדוע, לדעתכם, נבחר ספר פילוסופי פסימי זה להיקרא דווקא בחג הסוכות "זמן שמחתנו"? ?
- איזה 'עיקר' גדול בהשקפת העולם היהודית עולה מן הקטע? ?
- השוו עם המסר העולה מן הקטע המופיע על גבי כריכת החוברת וחשבו: מה בין שני המסרים? ?

משיב הרוח ומוריד הגשם.

[הזכרת גשמים, מתוך התפילה]

לפי שירידת גשמים בעצם-ימי-החג מפריעה לקיום מצוות הישיבה בסוכה, מתחילים ב'הזכרת גשמים' ביום האחרון של החג, בשמיני עצרת, וממשיכים בה עד חג הפסח, שבו שבים לומר: מוריד הטל.

ותן טל ומטר לברכה על פני האדמה.

[שאילת גשמים, מתוך התפילה]

התחילו לאמרה רק בשבעה [ז'] בחשוון כדי שיספיקו עולי הרגל לשוב מירושלים לבתיהם ולא ישתבשו הדרכים על ידי הגשמים.

תחושת הדין ביום 'הושענא רבא', היום השביעי והאחרון של חג הסוכות

בכל יום מימי חג הסוכות אומרים **הושענות**. שהן פיוטים שמכילים בקשות מיוחדות בנושאים שונים. היום השביעי והאחרון של חג הסוכות נקרא: **הושע-נא רבא**, כלומר, בארמית, יום ההושענות הגדול.

תחושת הדין ביום 'הושענא רבא', היתה כה חזקה, **שנוספו למנהגי היום מנהגים רבים של הימים הנוראים**.

בליל הושענא רבה, נוהגים להישאר כל הלילה, תוך לימוד הנהוג בהשפעת הקבלה הנקרא **תיקון**.

ביום כיפור אמנם נחתם הדין אך פסק הדין אינו נמסר לאדם עד ליום האחרון של חג הסוכות, ועד שנמסר הפתק שבו גזר הדין - יש לאדם עדיין אפשרות לחזור בתשובה נעל פי זוהר, ויחי, רכ ע"א; תרומה, קמ"ב ע"א]. לפני ראש השנה אנו מאחלים זה לזה: "כתיבה וחתימה טובה". בין ראש השנה ליום הכיפורים אנו מברכים: "חתימה טובה". לאחר יום הכיפורים, עד היום השביעי של חג הסוכות, 'הושענא רבא', אנו מתפללים **ליגמר חתימה טובה** כי זהו היום שבו נקבע סופית דין העולם. עד אז ישנה עוד אפשרות לתשובה ולתיקון. ביום הושענא רבה **'נמסרות הפתקאות'** של גזר הדין, והוא סוף חתימת דינו של האדם. במחזורי תפילה אחדים נמצא ביטוי למעמדו המיוחד של הושענא רבה בתפילת "ונתנה תוקף" שבה נכתב: "בראש השנה ישפטו וביום צום כיפור יכתבון וביום הושענא יחתמון". חסידים נוהגים לברך זה את זה ביום הושענא רבה: פתקא טבא [פיתקה טובה].

יהודי כמה מארצות אירופה, נהגו להוסיף לתפילת העמידה ביום זה את **ההוספות המיוחדות לימים הנוראים**, כגון: "זכרנו לחיים". במחזורים אחדים נמצא ביטוי למעמדו המיוחד של הושענא רבה בתפילת **"ונתנה תוקף"**, שבה נכתב "בראש השנה ישפטו... וביום הושענא יחתמון".

[מעובד על פי: **מפרות האילן; על המועדים**; מאמרים בענייני המועדים מחוקרי אוניברסיטת בר אילן. הוצאת בר אילן [רמת גן, 2004] ע' 118. וכן על פי אתר האינטרנט של **חב"ד**]

..שאתה הוא ה' אלהינו,
 משיב הרוח ומוריד הגשם
 לברכה ולא לקללה. [הקהל עונה: אמן].
 לחיים ולא למות. [הקהל עונה: אמן].
 לשבע ולא לרזון. [הקהל עונה: אמן].

[תפילת הגשם" הנאמרת בחג הסוכות]

שאלה לדיון:

מה כוחו של הגשם? האם הוא חיובי או שלילי? ?

סמיכות החג, שהוא "זמן שמחתנו", לימי הדין, נותנת לנו תחושה שכל החגים הם מכלול אחד. החל מחודש אלול, הביטוי "אחרי החגים" משמש בפינו לתקופה המסתיימת אחרי חג הסוכות.

[מפרות האילן; על המועדים; מאמרים בענייני המועדים מחוקרי אוניברסיטת בר אילן. הוצאת בר אילן [רמת גן, 2004] ע' 118]

התחדשות

מילים ולחן: נעמי שמר

במסע שלא נגמר	בגנך פורחים לפתע	עייפות בלתי מוסברת
בין שדות הצל ושדות האור	בערכוביה גמורה	פיק ברכיים לא מובן
יש נתיב שלא עברת	ועץ החלומות	זו שעה שלא חוזרת
ושתעבור	ועץ הדעת טוב ורע	לעולם - אבל
שעון-החול, שעון-חייך	הסתכל על כליך	בלבך אתה יודע
מאותת לך עכשיו	שהשארת בחצר	שמעבר לפינה
למד-דלת, למד-הא, למד-ו.	הפטיש, הסולם, המעדר.	אהבה חדשה
		ממתיבה.

אחרי החגים יתחדש הכול
 יתחדשו וישובו ימי החול
 האוויר, העפר, המטר והאש
 גם אתה, גם אתה תתחדש.

© זכויות היוצרים שמוחות למחברים ולאקו"ם

שאלות לדיון:

- ? מה יתחדש לכם אחרי החגים?
- ? לעיתים נדמה כי החג הגדול בשנה הינו החג "אחרי החגים". מה נדמה שמחכה לנו "אחרי החגים"? האם "התחדשות" כמאמר השיר או שמא השגרה המבורכת?

מטרות הפעילות

- התלמיד יתוודע לשניים מטעמי מצוות הסוכה.
- **חלק א: ערך הזיכרון**
- התלמיד יתוודע לסוכות מן המקורות מתקופת יציאת מצרים.
- התלמיד יכיר בסוכה כאמצעי להעברת ההיסטוריה היהודית והזיכרון הקולקטיבי מדור לדור.
- **חלק ב: ערך הכרת הטוב**
- התלמיד ילמד כי הסוכה תכליתה לגרום לאדם להעריך את ביתו מבצרו.
- התלמיד יכיר בכך שלעיתים קרובות אנו שוכחים לשמוח בחלקנו ורק כאשר אנו חסרים משהו, אנו יודעים להעריכו.
- התלמיד יטפח יכולת לזהות "נקודות אור" בחייו.

מבנה הפעילות

- **חלק א: ערך הזיכרון**
- רקע לסוכות המקורי [מן המקורות].
- דיון.

- **חלק ב: ערך הכרת הטוב**

- סיפור מן המקורות היהודיים.
- דיון.
- הפעלה.
- מקורות יהודיים + דיון.
- מטלה לבית.
- סיכום השיעור.
- נספח למורה.

מהלך הפעילות

חלק א' - ערך הזיכרון

רקע לסוכות המקורי [מן המקורות]

המורה פותחת ברקע לתקופה.

אני מבקשת שתחזרו אחורה בזמן ומטוסו כמה אלפי שנים אחורה...
מי שמעדיף, יכול לעצום את עיניו או להרכיב ראשו על השולחן.
אתם נמצאים במצב. במצב חם מאוד ביום וקור אימים בלילה. כעת השמש כבר שקעה...
ושעת לילה הליכה.
אתם ומשפחתכם נחים, בערך סוכה שעשויה צמחיה יבשה. אף אחד משובני הסוכה לא פוצה
פה מרוז המשישות.
הסוכה ממנעלת עם הרוח השורקת, וחוזר דרכה קור. והלשם החזר ארצה אתם מהרהרים
כמה התמלז מלזכרם שהלשם החזר ארצה רק אתה, הרי לאורך כל היום צעצעים גומגומים
השמייים. לא רק אתם ומשפחתכם צעצעים, כי אם עוד שש מאות אלף אנשים מצני העם
שעלצו את מצרים.
ולאן פני כולם מועדות? ארץ ישראל.
אחרי שנים של עבודת בארץ מצרים, של עבודה קשה בחומר ובזבנים, של השפלה, אימה
ולזרות, יוצאים אתם, בני ישראל לעבר ארץ מושלם. לעבר ארץ ישראל.
והנה, קשה מאוד הדרך, ועצבן - ישראל, ואתם ביניהם, מגלגלים באזני משה ומהרין במצב.
וכך הם אומרים:
"כמה קשה לנו, אנו רעבים ומשוישים, עדיף היה לו מען בארץ מצרים, קטגורנו על-סיר הקטר,
באכלנו לחם אשכנז: האם הוצאתנו אל-המצב הזה, להמית את-כָּל-הקהל הזה בקרב?"
כמה מהר שכחם את תקופת הלילות הארוכה, את האומללות והזוועה שהיתה נחלתכם,
את הלילה הנוראה והטביע כה גיניק שנוצז לאור, את עבודת הפרך שאליה קמתם כל בוקר
מחדש...
והנה נמלטתם ממצרים, ואתם צועדים בנחישות אפלי נחלתכם, ומחושב שמחה בזיככם - אין!
כמה מהר שוכחים אנו לשמוח בחלקנו.
בהמשך תקבלו מהאו, במעמד הר סיני, את ספר החוקים שלכם, ספר התורה, ולאחר מכן
גירשו את ישראל, הארץ המושטת.
וכעת אתם נחים בסוכות. דמיינו לכם שכמותכם נחים בסוכתם מחנה שלם של אנשים, סוכה
לצד סוכה לצד סוכה...
אם לא תהיינה הפגעות, מחר בבוקר תמסורו ליום חדש שבו תמשיכו לעשות את מה שעשיתם
בכל הימים האחרונים... לעצוב ולעצוב... ששש... לזי מנוחה...
והנה הליל הבוקר, אופשר להתעורר ולפקוח עיניים.
ומי שסדרן לשמוע מה ארע בהמשך הסיפור יכול לפגוע את ספר התנ"ך, בספר שמואל פרק
י"ב ואילך.

שאלות לדיון:

- ❓ איך לדעתכם מרגישים הילדים שחיו בתקופה הזו?
- ❓ על מה התלוננו בני ישראל במדבר ומדוע התלונה הזו מפתיעה?
- ❓ מה מעידה התלונה על המתלוננים?
- ❓ מדוע בני ישראל לא חיו בבתיים רגילים הבנויים אבן?
- ❓ במה שונה מציאות זו מחייכם?
- ❓ האם במציאות כמו זו המתוארת אפשר היה לטפח צמחיה, לטעת עצים? הסבירו.
- ❓ נסו לדמיין במה שיחקו ילדים בגילכם מן התקופה? איך למדו?

המורה תקרא את המקור הבא מספר ויקרא:

בַּסֶּכֶת תֵּשְׁבוּ, שִׁבְעַת יָמִים;
 כָּל-הָאֶזְרָח, בְּיִשְׂרָאֵל, יֵשְׁבוּ, בַּסֶּכֶת.
 לְמַעַן, יִדְעוּ דְרֹתֵיכֶם, כִּי בַּסֶּכֶת הוֹשַׁבְתִּי אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל,
 בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: אֲנִי, ה' אֱלֹהֵיכֶם.

[ספר ויקרא כג' פס' 42-43]

שאלות לדיון:

- ❓ מה הטעם לישיבה בסוכה לפי מקור זה?
- ❓ מדוע לדעתכם רוצה האל ש"ידעו דורותיכם" שבסוכות הושיב את בני ישראל?
- ❓ חשבו, מה משותף ל: אכילת מצות בפסח, צום תשעה באב, אכילת סופגניות וישיבה בסוכה?
- ❓ מה תפקידם של מנהגים ומצוות אלו במסורת היהודית?
- ❓ חשבו, מדוע חשוב לזכור אירועים מן ההיסטוריה שלנו? וכי אנו מהווים חוליה בשרשרת הארוכה של העם היהודי, כי הזהות היהודית שלנו היא חלק חשוב מתרבותנו, כי חובה ללמוד רבות מן העבר שלנו וכיוצא בזה].

להרחבה בנושא "חשיבות העברת המסורת מדור לדור" מומלץ לעיין בחוברת "מפתח לחג פסח" בפעילות "והגדת לבנך - מה יש להגיד בכלל?" העוסקת בחשיבות העברת המסורת מדור לדור וכן בפרק "מקורות מדברים" בנושא "והגדת לבנך; תפקיד המחנך".

סיפור מן המקורות היהודיים

המורה מספרת סיפור מן המקורות היהודיים:

חסידי אמת, אשתו ושבעת ילדיה הגוררו זבית צפוף וקטן.
זמר או וצפוף או,
קנה החסיד הרב: "ראה מה נען אי אלוהים - בית קטן וצפוף שצר מלהכיל אותי ואת בני ביתי".
הקשיב הרב רוב קשב וצפוף הציע לחסיד להכניס לביתו של.
"על?" אמרה החסיד, "הלא זו גוסיף אי צפוף ומחנק".
אולם הרב צדק בהצעתו.
החסיד עשה כדברי הרב והכניס על לביתו.
אך אז: רבו המריבות בין הילדים, התמלא הבית צפוף, מחנק וריחות לא נעימים
ואשת החסיד בקשה לעזוב את הבית.
הלך החסיד אל הרב זכאי ואמר לו:
"רבי, מה עושה אשתי שכתיו. והלא צרתי לזרו וזבית אי אפשר לחיות".
השיב לו הרב בנחת
"כעת הוציא את העל מביטך וראה מה יקרה"
עשה החסיד כדבריו ומיד נצמחה או הבית לצוף ומרווח מאי-קסם.
הבין החסיד את כוונת הרב, שמח בחלקו והודה לאלוהיו.

[סיפור עממי]

דין

שאלות לדין:

- מה היתה כוונת הרב אותה הבין החסיד?
- מה הציע הרב לחסיד?
- מה אירע בבית החסיד כתוצאה מההצעה?
- מהו לדעתכם ההיגיון שעמד מאחורי ההצעה?
- מה ניתן ללמוד על טבעם של בני האדם? [בני האדם מעריכים את מה שברשותם כאשר זה נעדר].
- מה המשל ומה הנמשל בסיפור? [המשל: בית עוד יותר צפוף. נמשל: קשיים שפוקדים את האדם הגורמים לו להעריך את הטוב שבחיי].
- נסו לחשוב מהו הטעם למנהגים הבאים: אנו חוגגים את פורים בשמחה ובצהלה אך יום לפני כן צמים את יתעבית אסתר, מציינים את יום העצמאות, לא לפני שמרכיבים ראש מבעוד יום ביום הזיכרון לחללי צה"ל, מזכירים את חורבן ירושלים על ראש שמחתנו, במעמד החופה המשמח.
- חשבו על מצבים בחיים המשולים ל"בית צפוף עם כבשים" - שבהם אנו לפתע מעריכים את הטוב.

**לעיתים קרובות אנו שוכחים להודות על ה"טוב" שבחיינו.
מצא את ה"טוב" בכל מצב מתואר:**

תארי לתלמידים את המצב ובקשי מהם למצוא את "נקודת האור" בו.
בסוגריים מובאות הצעות ל"נקודות האור".

- אתם הולכים ברחוב וגשם זלעפות יורד.
[זה אומר שהכינה מתמלא מים, שהיזול בארץ ג'ד ושהחקלאים מאושרים].
- קיבלתם הרבה מטלות לשיעורי הבית.
[זה אומר שאם שייכים למסלול זה אתם אומרים כל השנה צריכים חזשים ואם מתמחים ומתקדמים].
- נשאר בביתכם בלאגן גדול אחרי המסיבה.
[זה אומר שאם מוקפים חזרים].
- גיליתם סנדויץ "פשוט" לארוחת עשר, שאינכם אוהבים.
[זה אומר שמהו מהמטבח קם במיוחד הזוקר והכין עבורכם אוכל].
- החולצה שאתם הכי אוהבים כבר קצת הדוקה עליכם לאחרונה.
[זה אומר שיש לכם מספיק אוכל לאכול].
- יש לכם הרבה תלונות על התנהלות הממשלה.
[זה אומר שיש לכם חוקש זיטוי].
- קיבלתם חשבון חשמל גבוה ביותר.
[זה אומר שיש לכם הרבה מכשירים חשמליים שמקלים על חייכם].
- ערימה של כלים מחכה רק לכם בכיור המטבח.
[זה אומר שאם עוזרים להורים, מכבדים ומשמחים אותם].
- השרירים שלכם כואבים אחרי הטיול השנתי.
[זה אומר שאם מסוגלים לעבודה מאומצת].
- השעון המעורר העיר אתכם בבוקר והפסיק את חלומכם.
[זה אומר שיום חדש מתחיל אז. יום חדש מאחורי חזויות].
- תיבת האימייל שלכם מפוצצת בכמות עצומה של אי-מיילים.
[זה אומר שיש לכם חזרים שחוששים עליכם].
- אתם בצום כבר שלוש שעות כי כך הורה לכם רופא השיניים.
[זה אומר שהחור זשן כבר לא יציק לכם].
- ריח חריף של צבע-קירות אופך את כל הכיתה.
[זה אומר שהכיתה שלכם עברה שיפוץ והיא יפה וחלילה].

המורה תשאל: ומה הקשר לסוכות?

מקורות יהודיים + דיון

המורה תציג את המקור הבא:

וְחַג הָאָסֵף בְּצֵאת הַשָּׁנָה, בְּאֶסְפֵּךְ אֶת-מַעֲשֵׂיךָ מִן-הַשָּׂדֶה.

[שמות, פרק כ"ג פ' 15]

- ❓ מהו הכינוי הניתן במקור זה לחג הסוכות? מה פשרו? [האסיף זוהי העונה בה מתחילים עובדי האדמה לאסוף את יכולם מן הגורן ומן היקב. האסיף מציין את סיום השנה החקלאית הקודמת ואת ראשית השנה החקלאית החדשה. כמו בחגי ישראל האחרים, יש קשר אמיץ בין מובנו הלאומי וההיסטורי של החג לבין ההתרחשות בטבע ועבודת האדמה].
- ❓ אילו רגשות עולים לדעתכם בלב החקלאי בחג האסיף?
- ❓ חשבו, מה מלמדת הישיבה בסוכה, דווקא בעונה זו, את היהודי? [הסוכה מזכירה לו דווקא בתקופה בה הוא מונה פרותיו וגאה בהשגיו, לכל ימעד למצב של אדישות וזחירות, כי אין זה מובן מאליו כלל וכי עליו להיות אסיר תודה ולהעריך זאת. בעיקרה מסמלת הסוכה את ערך הכרת הטוב בחיים].
- ❓ איזה ערך יש לסוכה בימינו - ימים בהם רובנו אינם חקלאים? [לעיונכם דברים שכתב הרשב"ם, רבי שמואל בן מאיר]

למען תזכרו כי בסוכות הושבתני את בני ישראל במדבר ארבעים שנה בלא יישוב ובלא נחלה, ומתוך כך תתנו הודאה למי שנתן לכם נחלה ובתיכם מלאים כל טוב, ואל תאמרו בלבבכם כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה. ... ולכך יוצאים מבתים מלאים כל טוב בזמן אסיפה ויושבין בסוכות לזכרון שלא היה להם נחלה במדבר ולא בתים לשבת. ומפני הטעם הזה קבע האל את חג הסוכות בזמן אסיפת גורן ויקב, לבלתי רום לבבם על בתיהם מלאים כל טוב פן יאמרו ידינו עשו לנו את החיל הזה.

[רשב"ם בפרשו על ויקרא פרק כ"ג פסוק מ"ג]

המורה תקרא קטע שכתב פילון האלכסדרוני.

תעודת הסוכות: להזכירנו בעושרנו את העוני,
לפי שחייב אדם לזכור
בעושרו את העוני
בימי תפארתו את השפלות,
בגדלותו - את הפשטות
בימי שלום - את סכנת המלחמה
על פני היבשה - את סערות הים,
ובעיר את המדבר,
לפי שאין לך דבר, שיש בו כדי לשמחנו
יותר מזיכרון ימי הרעה בימי טובה מרובה ביותר.
אתה מוצא כאן גם תועלת מרובה לגבי החינוך למעשים טובים:
שכן מי ששם לנגד עיניו גם את הטוב וגם את הרע
ודאי יתמלא רחשי תודה ...

[פילון האלכסדרוני, על החוקים, סעיף 204]

אודות פילון האלכסדרוני בפרק "מקורות מדברים" בעמוד 10.

שאלות לדיון:

- ❓ מדוע נחשבת תקופת הסוכות כתקופה בה ניכר "עושרנו"?
- ❓ "לפי שאין לך דבר, שיש בו כדי לשמחנו יותר מזיכרון ימי הרעה בימי טובה מרובה ביותר", הסבירו.
- ❓ מה המסקנה העולה מן המקור בנוגע לטבע האדם?
- ❓ חשבו, מה הקשר בן הסיפור החסידי לבין מצוות הישיבה בסוכה?

מטלה לבית

קרא את השיר ולאחר מכן את המשימה:

יש בעולם הרבה דברים יפים:
עצים ופרחים ואנשים ונופים,
ומי שיש לו עיניים פקוחות
רואה יום יום
מאה דברים נפלאים, לפחות!"

לאה גולדברג

משימה:

בשבוע הקרוב, כל לילה עליכם לחשוב על דברים טובים שקרו לכם במהלך היום ולערך רשימה של לפחות חמישה פריטים. בהצלחה.

הערה: ניתן ליצור פוסטר שיתלה על קיר הכיתה, כשבמרכזו השיר ומסביבו תשובות התלמידים.

סיכום השיעור

בתחילת השיעור מנינו סיבה ראשונה לישיבה בסוכה והיא העברת הזיכרון של עם ישראל מדור לדור. דרך הסוכה אנו מנחילים את מאורעות עמינו מדור לדור ואין מאיתנו חשובים במירוץ השליחים הזה.

בהמשך מנינו סיבה נוספת לפיה דווקא בסוכות "חג האסיף" בו נאספים יכולנו ודווקא בתקופה חקלאית בה אדם מונה פרותיו וגאה, לבל ימעד למצב של אדישות וזיחחות, מזכירה לו הסוכה כי אין זה מובן מאליו כלל וכי עליו להיות אסיר תודה ולהעריך זאת. בימינו, מזכירה לנו הסוכה עיתות בהן לא היו לנו בתים קבועים מאבן, בוודאי לא ארץ משלנו, זמנים בהם נשף האויב בעורפנו וחיינו בחרדה קיומית. בעיקרה מסמלת הסוכה את ערך הכרת הטוב בחיים.

נספח למורה

בהכירה את אופי האדם מזמנת לו המסורת היהודית עיתים בהם יכיר בטוב שנוכח בחייו. להלן מספר מנהגים ומצוות שתכליתם, בדומה לתכלית הישיבה בסוכה: להביא אדם להכרת הטוב:

התפילה אותה נהוג לומר בשעת היקיצה:
"מודה אני לפניך... שהחזרת בי נשמתי בחמלה רבה אמונתך"

הברכה אותה נהוג לומר לאחר שעושה אדם צרכיו:
"... אשר יצר את האדם בחכמה
וברא בו נקבים נקבים חלולים חלולים,
גלוי וידוע לפני כסא כבודך שאם יפתח אחד מהם או יסתם אחד מהם
אי אפשר לעמוד מלפניך אפילו שעה אחת.."

על ריח טוב של הפירות יש הנוהגים לומר:
"ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם, הנותן ריח טוב בפירות."

הרואה את הים הגדול נהוג שיברך:
"ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם, שעשה את הים הגדול."

הכרת הטוב; השיר "תודה" - הצעה לפעילות כיתתית

מטלת האזנה

האזינו לשיר וענו על השאלות הבאות.

תודה

מילים: עוזי חיטמן לחן: עממי יווני

תודה על כל מה שבראת

תודה על מה שלי נתת

על אור עיניים [הלכרו מני לאחרונה ראיתם מחלה מרהיב ואמרתם בליבכם "ואו, איזה יופי"]

חבר או שניים [הלכרו בחזרה ששימח אותך לאחרונה או באירוע חברתי נעים כשהוא]

על מה שיש לי בעולם

על שיר קולח [איזו מוזיקה משמחת או מסוררת אתכם? מה כוחה של מוזיקה בחייכם?]

ולב סולח [מני סאתם לאחרונה? למי ושל מה? מני סאתו לכם לאחרונה? מה הרגשם בשני המקרים?]

שבזכותם אני קיים

תודה על כל מה שבראת

תודה על מה שלי נתת

על צחוק של ילד

ושמי התכלת

על אדמה ובית חם [הילכרו זיום חורף רטוב שזו כבר רציאתם אהלים סוף סוף לביבכם. מה עסיאתם מיז כשהלאתם הזיאת?]

פינה לשבת [איפה אתם אוהבים "ישבת" אקראי? אהיות לבדכם?]

אישה אוהבת

שבזכותם אני קיים

תודה על כל מה שבראת

תודה על מה שלי נתת

על יום של אושר

תמימות ויושר

על יום עצוב שנעלם [הילכרו זיום זו הייתם עצובים והרגשאתם שאין לכם פטרון והילכרו איך היום הסתיים]

תשואות אלפיים

וכפיים [מני לאחרונה קיבלתם תשואות או ברכות "כל הכבוד"?

באיזה מצב? איך הרגשאתם?]

שבזכותם אני קיים. [מדוע הכרת הטוב והתודה מקיימת את האדם?]

© זכויות היוצרים שמורות למחברים ולאקוים

”60 שניות על...” - מושגים הקשורים לסוכות

לפניכם מושגים הקשורים לחג הסוכות.
ניתן לעבד את המושגים למשחקים בכיתה. לפניכם כמה הצעות:

תשע בריבוע:

המטרה היא ליצור על גבי הלוח (בן 9 ריבועים) רצף של שלוש תשובות נכונות. מוצגת לכל קבוצה שאלה. על התשובה יענו שני תלמידים. תשובה אחת תהא אמיתית ואחת שקרית. על הקבוצה לנחש מהי הנכונה מביניהן. [נאת התשובה השקרית עליכם לספק. היא איננה מובאת כאן].

”זה הסוד שלי! מי או מה אני?”:

המטרה היא לזהות בעזרת שאלות המופנות לנציג הקבוצה, את מי או את מה הוא מייצג. נציג מכל קבוצה יקבל בתורו מושג הקשור לסוכות. חברי קבוצתו ישאלו אותו מספר שאלות מוגבלות אודות המושג. מותר לנציג להשיב רק ”כן” ו”לא”. לכל גילוי יוקצו מספר דקות קבוע.

”כתר על הראש”:

לנציג הקבוצה יונח כתר שעליו מתנוסס מושג הקשור לסוכות. כולם חוץ ממנו ידעו מה כתוב בו. המטרה היא שנציג הקבוצה יזהה מהו המושג, בעזרת חברי הקבוצה שיציגו לו את המושג בצורת פנטומימה.

”החצי השני”:

חצי מילדי הכיתה מקבלים שם של מושג הקשור לסוכות. והחצי השני יקבלו את הסברו של המושג. במשך זמן קצוב, על כל תלמיד למצוא את בן זוגו. לאחר מכן צריך כל זוג להציג את המושג נוכח הכיתה כולה ולהסבירו במילים שלו. אפשרות נוספת: על כל זוג להסביר את המושג בפנטומימה.

60 שניות על שמות החג

חג הסוכות משופע בשמות. שמות החג השונים מביאים לידי ביטוי את המשמעויות המגוונות שניתנו למועד זה.

לחג משמעות דתית, היסטורית, חקלאית ורוחנית, כפי שמעידים שמותיו.

חג הסוכות - הוא שמו המקובל והנפוץ ביותר של החג, ומקורו במקרא: "חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים" [ספר דברים, טז 13] "למען, ידעו דרתיכם, כי בסכות הושבתי את-בני ישראל, בהוציא אותם מארץ מצרים" [ספר ויקרא, כג 43]. השם מביע את משמעותו ההיסטורית של החג: זכר לנדודי ישראל במדבר בדירת ארעי ארבעים שנה, בדרכו מן השעבוד אל החרות הלאומית והרוחנית.

חג האסיף - מקורו גם כן במקרא: "וחג האסף בצאת השנה, באסף את-מעשיך מן-השדה" [ספר שמות, כג 15]. כמו בחגי ישראל האחרים, יש קשר אמיץ בין מובנו הלאומי וההיסטורי של החג לבין ההתרחשות בטבע ועבודת האדמה. זוהי העונה בה מתחילים עובדי האדמה לאסוף את יכולם מן הגורן ומן היקב. האסיף מציין את סיום השנה החקלאית הקודמת ואת ראשית השנה החקלאית החדשה.

"זמן שמחתנו" - מהותו של חג הסוכות הינה: לשמות. מצוות השמחה בו חשובה מאוד, כפי שכתוב: "ושמחת בחגך... והיית אך שמח" [ספר דברים, ט"ז 15]. זו הסיבה בשלה מכונה החג כפי חכמינו: זמן שמחתנו. בכינוי זה הוא אף מופיע בפיוט ובתפילה. בזמן שבית המקדש היה קיים נערכו טקסים מיוחדים כדי להרבות בשמחה, ובמיוחד באה זו לידי ביטוי בחגיגה העממית ב"שמחת בית השואבה" [ראו מושג].

"החג" סתם, או "חג לה" - אף הם כינויו של חג הסוכות, כך, לדוגמא מובאת ההתייחסות לחג הסוכות בפסוק: "ושמחת בחגך" [ספר דברים, טז 15] או "וחגותם אותו חג לה" [ספר ויקרא, כא 41].

60 שניות על הסוכה

הסוכה מאפיינת את חג הסוכות ומבדילה אותו מן החגים האחרים. הסוכה היא ביתו של היהודי במשך כל שבעת ימי החג, בה הוא סועד את ארוחותיו ויש מי שאף ישן בה. התורה מסבירה את מצוות הישיבה בסוכה בנימוק: "כי בסכות הושבתי את בני ישראל בהוציא אותם מארץ מצרים" [ספר ויקרא, כג 43]. חוויית הישיבה בסוכה מקנה ליושב בה את החוויה שעברו בני ישראל ביציאתם ממצרים, חוויית הנדודים והישיבה בסוכות.

בתוך מערכת של הלכות כיצד יש להקים את הסוכה, מושם הדגש העיקרי בסכך שעל הסוכה (ממנו גם נגזר שמה). הסכך מייצג את ארעיותה של הסוכה, שאין בה מחסה מגשם וממטר, לעומת דירה של קבע, המקורה ומכוסה היטב מלמעלה. מכאן שאין מקיימים את הסוכה מתחת לגג או מחסה כלשהו, אלא היא עומדת תחת כיפת השמים, כאשר סוככים עליה ועלים בלבד. הישיבה בסוכה באה אף ללמד את האדם מידה טובה: שיהא אדם שמח בחלקו. דווקא בעונת האסיף בה מלאו הגרנות בר והיקבים תירוש ויצהר, באה הסוכה להזכירנו שחייב אדם לזכור בעושרו את העוני ובימי תפארתו את שפלותו ולהיות אסיר תודה.

60 שניות על האושפיזין

לפי מסורת המקובלים כל סוכה זוכה לביקוריהם של שבעה אורחים נכבדים הקרויים "אושפיזין" [אורחים בשפה הארמית]. אלה הם נשמותיהם של אבות האומה, הבאים לבקר בסוכה כדי לברך את יושביה. השבעה הם: אברהם, יצחק, יעקב, יוסף, משה, אהרן ודוד. המשותף לאבות אלה שכולם ידעו את טעם הנדודים, כפי שידעו אותו בני ישראל בברחם ממצרים בדרכם לארץ ישראל. מסורת האושפיזין, מבטאה את המצווה המיוחדת של הכנסת אורחים ומתן צדקה לעניים, שהיא מן המצוות החשובות בתרבות ישראל, מצווה החשובה כל ימות השנה אך נודעת לה חשיבות מיוחדת בחג הסוכות. מכאן נתפשט המנהג שאנשים ששמום כשם אחד האושפיזין, עורכים סעודה מיוחדת באותו היום בו מוזמן האושפיז שלהם. היום יש הנוהגים להזמין לסוכתם אף שבע אושפיזות; שרה, רבקה, רחל, לאה, בלהה, זלפה ומרים.

60 שניות על ארבעת המינים

ארבעת המינים הם מסימני ההיכר המובהקים של חג הסוכות. המקור למצווה זו הוא האמור בתורה: "ולקחתם לכם ביום הראשון, פרי עץ הדר, כפות תמרים, וענף עץ עבות וערבי נחל ושמחתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים" [ויקרא כ"ג 39-40].

מהם ארבעת המינים? - הכתוב אינו מציין במפורש מה הם ארבעת המינים, אלא מסתפק בתיאורם בלבד, והחכמים הם שזיהו כל אחד מהם, וקבעו: פרי עץ הדר זה אתרוג, כפות תמרים - הלולב, עץ עבות - ההדסים, ערבי נחל - הערבות.

ארבעת המינים מסמלים את משמעותו החקלאית של חג הסוכות כחג האסיף, כפי שנאמר בתורה: "אך בחמשה עשר יום לחודש השביעי באספכם את תבואת הארץ, תחגו את חג ה' שבעת ימים" [ויקרא כ"ג 39]. במשך הדורות קבלו ארבעת המינים סמלים רוחניים נוספים כגון אחדות העם; את הלולב אוגדים יחד עם ענפי ההדס והערבה, ובשעה שנוטלים את הלולב כדי לברך עליו מחזיקים בצמוד גם את האתרוג, כך שכל ארבעת המינים נעשים כאגודה אחת. ואין אדם יוצא ידי חובתו בהן, עד שיהיו כולן באגודה אחת. ארבעת המינים מסמלים קבוצות שונות בעם ישראל, ומה יבטיח שתצליח דרכם? שיהיו כולן "אגודה אחת".

60 שניות על עליה לרגל

חג הסוכות הוא אחד משלוש הרגלים, יחד עם חג הפסח וחג השבועות, בהם עלו לישראל שישבו בעריה וכפריה של הארץ, אל ירושלים עיר הקודש, כדי לחוג בה את החג, כפי שכתוב במקרא: "שלוש רגלים תחוג לי בשנה: את חג המצות וחג הקציר וחג האסיף בצאת השנה, באספך את מעשך מן השדה. שלוש פעמים יראה כל זכורך אל פני האדון ה'" [שמות כ"ג 14-17].

העולים לרגל היו מקריבים קרבנות בבית המקדש, ומבשרם ערכו סעודות למשפחותיהם ולאורחים עניים, כדי להרבות שמחת חג. נראה כי בחג הסוכות הירבו לבוא לירושלים עולי רגל יותר מאשר בחגים האחרים, שכן אז נשלמה עבודת השדה והיבול שבשדות נאסף, ושמחת האיכרים הגיעה לשיאה. כל עולי הרגל השתלבו בחגיגות שנערכו בירושלים בחג, בשמחת בית השואבה ובניסוך המים [ראו ערך] וירושלים שקקה מהמון אדם שהשתכנו בה, כששמחת החג מקיפה את כולם, עד שציינו זאת החכמים כמעשה נס ואמרו: "מעולם לא אמר אדם צר לי המקום שאלון בירושלים".

60 שניות על מגילת קהלת

לכל אחד מחגי ישראל נתייחדה קריאה מיוחדת מפרשיות התורה ומדברי הנביאים. בחג הסוכות נוהגים לקרוא את ספר קהלת, שעל פי המסורת חיברו המלך שלמה, כפי שנאמר בפסוק הפותח: "דברי קהלת בן דוד מלך ירושלים". הרעיון המרכזי מובע בספר בראשיתו "הבל הבלים אמר קהלת, הבל הבלים הכל הבל", וכולו מלא ספיקות והרהורי מבוכה בתכליתם ובערכם של מעשי האדם עלי אדמות. האווירה הקודרת המובעת בספר קהלת מהווה, כביכול, ניגוד מוחלט למצווה המרכזית של חג הסוכות - "ושמחת בחגך, והיית אך שמח", אך בכך ראו חכמים צד חשוב בהשקפתה של תורת ישראל, בצורך לשמור על איזון ושיווי משקל ביחס לכל מאורעות החיים ולהזהיר מפני הפרזה בשמחה, זחיחות הדעת ואדישות. הפסוק החותם את המגילה "סוף דבר, הכל נשמע: את-האלהים ירא ואת-מצותיו שמור, כי-זה כל-האדם. כי, את-כל-מעשה - האלהים יבא במשפט, על כל-נעלם: אם-טוב, ואם-רע", מעיד על מסקנתו הקיומית של המחבר לפיה מהות האדם ושלמותו איננה קשורה לרכושו, חוכמתו וכיוצא באלו דברים, אלא מהותו תלויה בעבודתו את האל.

60 שניות על ניסוך המים ושמחת בית-השואבה

חג הסוכות הוא המועד בו נידונין על המים, על פי המסורת. משום כך תופס עניין המים מקום מרכזי בתפילות החג ובמנהגיו. אחד הטקסים המרכזיים של בית המקדש, המבטא את הבקשה המיוחדת לגשם היה טקס ניסוך [=יציקת] המים על-גבי המזבח, כפי שכתוב: **אמר הקדוש-ברוך-הוא: נסכו לפני מים בחג, כדי שיתברכו לכם גשמי שנה** [ראש השנה טז]. הטקס מכונה אף "שמחת בית השואבה". "שמחת בית השואבה" היתה חגיגה שנמשכה שבוע, בכל לילה מלילות חול המועד סוכות. בימים אלו, הכל היו מלאי תקווה וציפייה לשנה ברוכת מים. המים נשאבו ממעין השילוח שמחוץ לחומות ירושלים ומשם הובאו לעיר בתהלוכה עליזה ובעסק גדול. הטקס כלל שירה, ריקודים, תקיעה בשופר, נגינה, אכילה ושתייה. טקס זה היה למפגן עממי ולחגיגה מרכזית בחג - "שמחת בית השואבה", עליה נאמר: **'מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו'** [מסכת סוכה, ה, א].

60 שניות על הושענא רבה

בכל יום מימי חג הסוכות נוהגים לומר הושענות, שהן פיוטים המכילים בקשות מיוחדות (הושע- נא) בנושאים שונים. היום השביעי והאחרון של חג הסוכות נקרא: הושענא רבה, כלומר, בארמית, יום ההושענות הגדול ובו מרבים במיוחד לומר פיוטי "הושענות". לפי המסורת נחשב יום הושענא רבה ליום גמר הדין, בו ניתן האישור הסופי לדין שנכתב ונחתם בימים הנוראים. משום כך נתייחדו ליום זה אופי ומנהגים מיוחדים, שונים משאר ימי החג: מרבים בו בתפילות ויש הנוהגים להיות ערים כל הלילה וללמוד תורה, לימוד המכונה "תיקון" ומאחלים איש לרעהו "גמר חתימה טובה".

מכאן מכונה יום זה גם בשם "יום החותם" כי יום הושענא רבה היה ליום חתימת הדין. כינוי נוסף ליום זה הוא "יום חיבוט ערבה", על שום שבזמן שבית המקדש היה קיים היו נוטלים בחג הסוכות - שבו נידונין על המים - ענפי ערבה ומקיפים את המזבח ואומרים: "אנא ה' הושיעה נא, אנא ה' הצליחה נא" (נתהלים פרק קיח, 28).

60 שניות על תפילת הגשם

חג האסיף, בו מגיעה לשיאה שמחתו של עובד-האדמה האוסף את יכול שדותיו ברינה - הוא גם תחילתה של העונה החקלאית הבאה, שכל גורלה תלוי בכרכת הגשמים שיבואו בעתם. לכן רבו המצוות והמנהגים בחג הסוכות המסמלים את הציפייה והחרדה לגשמים. בתוך ימי-החג אין אומרים תפילת הגשם, לפי שירידת גשמים בעצם ימי-החג מפריעה לקיום מצוות הישיבה בסוכה. וחכמינו אמרו: 'גשמים בחג סימן קללה הם'. לכן נקבעה תחילתה של הזכרת גשמים ביום האחרון של החג, בשמיני עצרת [ראה ערך]. ביום זה כבר אין יושבים בסוכה והוא נחשב לחג בפני עצמו.

ביום שמיני עצרת, בתפילת מוסף, מתחילים בהזכרת גשמים - 'משיב הרוח ומוריד הגשם' - וממשיכים בה עד היום הראשון של פסח.

בשמיני עצרת מתחילים ב'הזכרת גשמים', אך רק בשבעה בחשוון מתחילים ב'שאלת גשמים' - 'ותן טל ומטר לברכה', כדי שישפיקו עולי הרגל לחזור מירושלים לבתיהם ולא ישתכשו הדרכים על-ידי הגשמים.

ברבות הדורות נעשתה תפילת הגשם, שנזכרה בשמיני עצרת, למרכז התפילות והפיוטים של יום זה. בה שולבו תפילות ופיוטים רבים הנאמרים בחגיגות מרובה על ידי הציבור כולו, כשארון הקודש פתוח. תפילת הגשם מסתיימת במילים: "...שאתה הוא ה' אלהינו, משיב הרוח ומוריד הגשם לברכה ולא לקללה - אמן. לחיים ולא למות - אמן. לשבע ולא לרזון

- אמן"

60 שניות על שמיני עצרת

היום השמיני של סוכות איננו היום האחרון של סוכות כי אם חג בפני עצמו, הנקרא "שמיני עצרת".

בתום שבעת ימי חג הסוכות, כאילו פונה האל ומבקש מבניו: עצרו. הישארו עימי עוד יום. אל תמהרו לשוב לבתיכם. מכאן מקור שמו של היום - "שמיני עצרת". העם שעלה לרגל החג לירושלים, נעצר בה יום נוסף, הוא היום השמיני. כפי שכתוב: "ביום השמיני עצרת תהיה לכם, כל מלאכת עבודה לא תעשו" [נספר במדבר, כ"ט 35]. בארץ ישראל חג שמיני עצרת הוא גם חג שמחת תורה [ראה ערך]. המיוחד בחג שמיני עצרת מבחינה דתית וחקלאית הוא תפילת הגשם [ראה ערך] הנאמרת בו והמבטאת, מאותו היום ולאורך כל עונת החורף, את צפיית ישראל לגשמי ברכה.

60 שניות על שמחת תורה

חג שמחת תורה אינו מוזכר בתורה וגם לא בתלמוד. ראשיתו של החג בכבל בסוף תקופת הגאונים [בסביבות שנת 1000 לספירה]. החג החל בכבל, כי שם היה נהוג לקרוא את פרשיות התורה מדי שבוע, במחזור שנמשך שנה ושהסתיים והתחיל מחדש בכל שנה בחג שמיני עצרת. התורה שכוללת חמישה חומשים מתחלקת בחלוקה שנקבעה על ידי גאוני בבל [שחיו בשנים 600-1050 לספירה] ל-54 פרשיות. בכל שבת נוהגים לקרוא בבית הכנסת פרשה אחת [לעיתים ספורות שתיים] כך שהקריאה של כל התורה כולה מסתיימת בשנה. יום הסיום הוא יום קבוע כל שנה, בחג שמחת תורה, שהוא חג שמיני עצרת, שבו קוראים את הפרשה האחרונה בתורה, פרשת "וזאת הברכה", ומתחילים מיד את הפרשה הראשונה של התורה, היא פרשת "בראשית", בכדי להראות שהתורה חביבה ואהובה עלינו כדבר חדש, שהכול רצים לקראתה. הקריאה בתורה בשמחת תורה, שכל באי בית הכנסת מזקן ועד טף משתתפים בה, עומדת במרכזו של החג. אירועי החג כוללים "הקפות" מיוחדות, סביב במת בית הכנסת, שרוקדים בהן באהבה ובשמחה עם ספרי התורה.

מושגים רלוונטים מתוך "תכנית 100 המושגים" של משרד החינוך

להלן מספר מושגים רלוונטים מתוך "תכנית 100 המושגים" של משרד החינוך, המזכירות הפדגוגית, המטה ליישום דוחות שנהר קרמניצר, שניתן לחברם עם התכנים המופיעים בחוברת: **אבות ואמהות האומה [אושפיזין]**, **ארץ ישראל וירושלים**, **בית מקדש**, **בית ראשון ובית שני**, **עליה לרגל**, **חגים**, **גלות בבל**, **הלוח העברי**, **הלכה**, **זמירות ופיוט**, **אמוראים**, **יציאת מצרים**, **מחזור התפילה**, **תורה שבעל פה**, **תנ"ך**, **שלוש הרגלים**, **תפילות**, **ברכות**, **שוויון ואחדות**.

הפניות של האגף לתרבות תורנית

ניתן להיעזר בשירותים של האגף לתרבות תורנית במשרד החינוך בכל הקשור לחג הסוכות:

- במרכז הפדגוגי התורני (מרפ"ד) ניתן לשאול סרטי וידיאו בנושאים הקשורים לחג. רשימת הקלטות השייכות לחג הסוכות ניתן לראות באתר בכתובת:
<http://cms.education.gov.il>

- באתר האינטרנט ניתן גם למצוא:
חומר עיוני הקשור לחג ("ממקורותינו")
חומר הדרכתי בגיליונות של "מידי חודש בחודשו" גיליונות 141, 146, 151, 157.
קישורים לאתרים נוספים בעברית העוסקים בענייני החג ("חברים לרשת")
הכתובת: <http://cms.education.gov.il/educationcms/units/toranit>

ערוך מתוך:

- * **חגים ומועדים**, בעריכת דבורה והרב מנחם הכהן, הוצאת כתר (ירושלים, 1978).
- * **חגי ישראל**, זאב גלילי ומרים משעל, עורך יוסי הראל, הוצאת הסוכנות היהודית (ירושלים, 1997).
- * **מן המסד**, ילקוט מושגים ביהדות, משרד הבטחון - הוצאה לאור, כרטא (ירושלים, 1986).

“סעודה משפחתית בסוכה” אמשטרדם, הולנד המאה ה-17.
תחריט מאת ברנאר פיקארט (1673-1733).

© בית התפוצות, ארכיון התצלומים, תל אביב

